

IV Opšte preporuke Komiteta za ukidanje svih oblika diskriminacije žena

Sadržaj:

1. Opšta preporuka Br. 1 - Izveštavanje država ugovornica
2. Opšta preporuka br. 2 - Izveštavanje država članica
3. Opšta preporuka br. 3 – Obrazovne kampanje i javno informisanje
4. Opšta preporuka br. 4 – Rezerve
5. Opšta preporuka br. 5 – Specijalne privremene mere
6. Opšta preporuka br. 6 – Delotvorni nacionalni mehanizam i javnost
7. Opšta preporuka br. 7 – Izvori
8. Opšta preporuka br. 8 - Implementacija člana 8 Konvencije
9. Opšta preporuka br. 9 - Statistički podaci o položaju žena
10. Opšta preporuka br. 10 - Desetogodišnjica usvajanja Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena
11. Opšta preporuka br. 11 - Službe za tehničke savete kod obaveza izveštavanja
12. Opšta preporuka br. 12 - Nasilje nad ženama
13. Opšta preporuka br. 13 – Jednaka naknada za rad iste vrednosti
14. Opšta preporuka br. 14 - Žensko obrezivanje
15. Opšta preporuka br. 15 - Izbegavanje diskriminacije žena u nacionalnim strategijama za prevenciju i kontrolu stečenog sindroma gubitka imuniteta /SIDA/
16. Opšta preporuka br. 16 – Neplaćene žene radnice u seoskim i gradskim porodičnim preduzećima
17. Opšta preporuka br. 17 – Merenje i kvantitativno određivanje neplaćenog rada žena u domaćinstvu i njegovo uključivanje u bruto nacionalni dohodak
18. Opšta preporuka br. 18 – Žene invalidi
19. Opšta preporuka br. 19 – Nasilje nad ženama
20. Opšta preporuka br. 20. – Rezerve na Konvenciju
21. Opšta preporuka br. 21 – Ravnopravnost u braku i porodičnim odnosima

- 22. Opšta preporuka br. 22 – Dopuna člana 20 Konvencije
- 23. Opšta preporuka br. 23 – Politički i javni život
- 24. Opšta preporuka br. 24 - Član 12 Konvencije (žene i zdravlje)
- 25. Opšta preporuka br. 25: Stav 1 člana 4 Konvencije (privremene posebne mere)

IV. Opšte preporuke Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena

U skladu sa čl. 21, st. 1, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Komitet može da iznese predloge i opšte preporuke zasnovane na razmatranim izveštajima i podacima dobijenim od država ugovornica. Takvi predlozi i opšte preporuke biće uključeni u izveštaj Komiteta zajedno sa komentarima država ugovornica, ukoliko takvih komentara bude bilo. Komitet je do sada usvojio ukupno dvadeset opštih preporuka.

Peto zasedanje (1986)¹

Opšta preporuka br. 1: Izveštavanje država ugovornica

Inicijalni izveštaji dostavljeni u skladu sa čl. 18 Konvencije treba da obuhvataju stanje do dana podnošenja izveštaja. Nakon toga, izveštaji bi trebalo da se dostavljaju najmanje svake četvrte godine nakon roka određenog za podnošenje inicijalnog izveštaja i trebalo bi da obuhvate prepreke na koje se nailazi u punom sprovođenju Konvencije kao i mere preduzete u cilju savladavanja tih prepreka.

Šesto zasedanje (1987)²

Opšta preporuka br. 2: Izveštavanje država ugovornica

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Imajući u vidu činjenicu da je Komitet bio suočen sa teškoćama u radu zbog toga što neki inicijalni izveštaji država ugovornica podneti shodno čl. 18 Konvencije nisu adekvatno odlikavali informacije koje je bilo moguće dobiti iz država ugovornica u skladu sa smernicama,

Preporučuje:

(a) Da države ugovornice, prilikom pripremanja izveštaja prema čl. 18 Konvencije, treba u pogledu forme, sadržaja i datuma podnošenja izveštaja da slede opšte smernice usvojene u avgustu 1983. godine (CEDAW/C/7);

¹ Sadržano u dokumentu A/41/45.

² Sadržano u dokumentu A/42/38.

(b) Da države ugovornice treba da slede Opšte preporuke usvojene 1986. godine u sledećem:

“Inicijalni izveštaji dostavljeni u skladu sa čl. 18 Konvencije treba da obuhvataju stanje do dana podnošenja izveštaja. Nakon toga, izveštaji bi trebalo da se dostavljaju najmanje svake četvrte godine nakon roka određenog za podnošenje prvog izveštaja i trebalo bi da obuhvate prepreke na koje se nailazi u punom sprovođenju Konvencije kao i mere preduzete u cilju savladavanja tih prepreka.”

(c) Da dodatne informacije koje su dopuna izveštaja države ugovornice treba da budu dostavljene Sekretarijatu najmanje tri meseca pre zasedanja na kojem taj izveštaj treba da bude razmatran.

Šesto zasedanje (1987)³

Opšta preporuka br. 3: Obrazovne kampanje i javno informisanje

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzevši u obzir činjenicu da je Komitet za eliminaciju diskriminacije žena razmotrio 34 izveštaja država ugovornica od 1983. godine do danas,

Uzevši dalje u obzir činjenicu da, iako su izveštaji stizali iz država na različitom stepenu razvijenosti, svi u većoj ili manjoj meri pokazuju da postoje stereotipne predstave o ženama, zahvaljujući socio-kulturnim faktorima, koje uporno podstiču diskriminaciju zasnovanu na razlici između polova i sprečavaju sprovođenja čl. 5 Konvencije,

Poziva sve države ugovornice da usvoje delotvorne programe obrazovanja i informisanja javnosti koji će pomoći da se iskorene predrasude i sadašnja ustaljena praksa koja sprečava potpuno delovanje principa društvene ravnopravnosti žena.

Šesto zasedanje (1987)⁴

Opšta preporuka br. 4: Rezerve

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Razmotrivši na svojim zasedanjima izveštaje država ugovornica,

Izražava zabrinutost zbog priličnog broja rezervi koje su nespojive s ciljem i svrhom Konvencije,

Pozdravlja odluku država ugovornica da se te rezerve razmotre na sledećem zasedanju u Njujorku 1988. godine, i u tom cilju predlaže da sve zainteresovane države ugovornice preispitaju pomenute rezerve kako bi ih povukle.

Sedmo zasedanje (1988)⁵

³ Sadržano u dokumentu A/42/38.

⁴ Sadržano u dokumentu A/42/38.

⁵ Sadržano u dokumentu A/43/38.

Opšta preporuka br. 5: Specijalne privremene mere

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Primećujući da izveštaji, uvodne odredbe i odgovori država ugovornica otkrivaju da, iako je postignut značajan napredak u pogledu ukidanja i izmene diskriminatornih zakona, još uvek postoji potreba da se preduzmu koraci u cilju potpunog sprovođenja Konvencije tako što će se uvesti mere koje će faktički promovisati ravnopravnost između muškaraca i žena,

Podsećajući na čl. 4, st. 1 Konvencije,

Preporučuje da države ugovornice više koriste privremene posebne mere kao što su pozitivna akcija, povlašten odnos ili proporcionalni sistemi, kako bi se ubrzao proces integracije žena u oblasti obrazovanja, ekonomije, politike i sistemu zapošljavanja.

Sedmo zasedanje (1988)⁶

Opšta preporuka br. 6: Delotvoran nacionalni mehanizam i javnost

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Razmotrivši izveštaje država ugovornica koje su potpisale Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama,

Uzevši u obzir Rezoluciju 42/60 Generalne Skupštine Ujedinjenih Nacija od 30. novembra 1987. godine,

Preporučuje da države ugovornice:

1. Stvore i /ili ojačaju delotvoran nacionalni mehanizam, institucije i procedure na visokom državnom nivou, uz odgovarajuća novčana sredstva, obaveze i ovlašćenja koji će:
 - (a) Izveštavati o uticaju svih postupaka vlasti koji se odnose na žene;
 - (b) Sveobuhvatno nadzirati položaj žena;
 - (c) Pomagati da se formulišu novi politički potezi i da se delotvorno sprovedu strategije i mere za ukidanje diskriminacije;
2. Preduzmu odgovarajuće korake da obezbede širenje informacija o Konvenciji, izveštajima država ugovornica u vezi sa čl. 18, kao i izveštaja Komiteta na jeziku države u pitanju;
3. Traže pomoć od Generalnog Sekretara i odeljenja za informisanje javnosti kako bi obezbedile prevod Konvencije i izveštaja Komiteta;
4. Uključe u svoje inicijalne i periodične izveštaje mere preduzete u cilju sprovođenja ove preporuke.

⁶ Sadržano u dokumentu A/43/38.

Sedmo zasedanje (1988)⁷

Opšta preporuka br. 7: Izvori

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzevši u obzir Rezolucije Generalne Skupštine br. 40/39, 41/108, i naročito 42/60, st. 14, u kojima se Komitet i države ugovornice pozivaju da razmotre mogućnost održavanja budućih sednica u Beču,

Imajući u vidu Rezoluciju 42/105 Generalne Skupštine, i naročito st. 11, kojim se zahteva od Generalnog Sekretara da ojača saradnju između Centra za ljudska prava Ujedinjenih Nacija i Centra za društveni razvoj i humanitarni rad sekretarijata u vezi sa sprovođenjem ugovora o ljudskim pravima i pružanja usluga telima koja nadgledaju sprovođenje ugovora,

Preporučuje državama ugovornicama:

1. Da nastave da podržavaju predloge za jačavanje saradnje Centra za ljudska prava Ujedinjenih Nacija u Ženevi i Centra za društveni razvoj i humanitarni rad u Beču, u vezi sa funkcionisanjem Komiteta;
2. Da podrže predloge da se Komitet sastaje u Njujorku i Beču;
3. Da preduzmu sve neophodne i odgovarajuće korake kako bi Komitetu stavile na raspolaganje adekvatna novčana sredstva i službe koje će mu pomagati u radu prema odredbama Konvencije i naročito da osoblje sa punim radnim vremenom bude na raspolaganju Komitetu za vreme priprema za zasedanja i tokom zasedanja;
4. Da obezbede da se dodatni izveštaji i materijal blagovremeno dostavljaju Sekretarijatu kako bi na vreme bili prevedeni na zvanične jezike Ujedinjenih Nacija i predani Komitetu na razmatranje.

Sedmo zasedanje (1988)⁸

Opšta preporuka br. 8: Primena čl. 8 Konvencije

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Razmotrivši izveštaje država ugovornica dostavljene u skladu sa čl. 18 Konvencije;

Preporučuje da države ugovornice preduzmu dalje direktne mere u skladu sa čl. 4 Konvencije kako bi obezbedile potpuno sprovođenje čl. 8 Konvencije i kako bi ženama pružile mogućnost da, ravnopravno sa muškarcima i bez ikakve diskriminacije, predstavljaju svoju vladu na međunarodnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija.

Osmo zasedanje (1989)⁹

⁷ Sadržano u dokumentu A/43/38.

⁸ Sadržano u dokumentu A/43/38.

Opšta preporuka br. 9: Statistički podaci o položaju žena

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzevši u obzir činjenicu da su statistički podaci apsolutno neophodni kako bi se shvatio pravi položaj žena u svakoj od država ugovornica koje su potpisale Konvenciju,

Primitivši da mnoge od država ugovornica koje svoje izveštaje predaju Komitetu na razmatranje ne dostavljaju statističke podatke,

Preporučuje da države ugovornice učine sve napore kako bi obezbedile da njihove nacionalne statističke službe odgovorne za popis stanovništva i druge društvene i ekonomske preglede formulišu upitnike tako da podaci mogu da se razdvoje prema polu, kako u pogledu apsolutnih brojeva tako i u pogledu procenata, kako bi zainteresovani korisnici mogli lako da pronađu podatke o položaju žena u određenom sektoru koji je predmet njihovog interesovanja.

Osmo zasedanje (1989)¹⁰

Opšta preporuka br. 10: Desetogodišnjica usvajanja Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzevši u obzir činjenicu da se 18. decembra 1989. obeležava desetogodišnjica usvajanja Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama,

Uzevši dalje u obzir da se za tih deset godina pokazalo da je Konvencija jedan od najdelotvornijih dokumenata koje su Ujedinjene Nacije usvojile u cilju promovisanja ravnopravnosti polova u društvima država ugovornica,

Podsećajući na Opštu preporuku br. 6 (sedmo zasedanje, 1988) o delotvornom nacionalnom mehanizmu i javnosti,

Preporučuje da povodom desetogodišnjice usvajanja Konvencije države ugovornice razmotre mogućnosti:

1. Sprovođenja programa među kojima bi bile i konferencije i seminari u cilju informisanja javnosti o Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama na glavnim jezicima i obezbeđivanje informacija o Konvenciji u svojim zemljama,
2. Pozivanja nacionalnih organizacija žena da učestvuju u kampanjama informisanja javnosti o Konvenciji i njenom sprovođenju i podsticanja nevladinih organizacija na nacionalnom, lokalnom i međunarodnom nivou da informišu javnost o Konvenciji i njenom sprovođenju,

⁹ Sadržano u dokumentu A/44/38.

¹⁰ Sadržano u dokumentu A/44/38.

3. Podsticanja mera koje bi obezbedile puno sprovođenje principa iz Konvencije, a posebno čl. 8, koji se odnosi na učestvovanje žena u svim aktivnostima Ujedinjenih Nacija i sistemu Ujedinjenih Nacija,
4. Da se zahteva od Generalnog Sekretara da obeleži desetogodišnjicu usvajanja Konvencije tako što će se, u saradnji sa specijalizovanim agencijama, objaviti i širiti u javnosti štampani i drugi materijali o Konvenciji i njenom sprovođenju na svim zvaničnim jezicima Ujedinjenih Nacija, pripremiti dokumentarne televizijske emisije o Konvenciji, i obezbediti sva neophodna sredstva Odseku za unapređenje žena Centra za društveni razvoj i humanitarni rad Ujedinjenih Nacija u Beču da bi pripremio analizu podataka dobijenih od država ugovornica, kako bi se doradio i objavio izveštaj Komiteta (A/CONF.116/3), koji je prvi put objavljen za Svetski samit posvećen sagledavanju i proceni dostignuća decenije žena Ujedinjenih Nacija: ravnopravnost, napredak i mir, održan u Najrobiju 1985. godine.

Osmo zasedanje (1989)¹¹

Opšta preporuka br. 11: Službe za tehničke savete kod obaveza izveštavanja

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Imajući u vidu da je, zaključno sa 3. martom 1989. godine, 96 država ratifikovalo Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama,

Uzevši u obzir činjenicu da je do tog datuma primljeno 60 inicijalnih i 19 periodičnih izveštaja,

Primetivši da je do 3. marta trebalo da bude dostavljeno 36 inicijalnih i 36 periodičnih izveštaja i da oni još uvek nisu primljeni,

Pozdravljajući zahtev sadržan u Rezoluciji Generalne Skupštine Ujedinjenih Nacija br. 43/115, st. 9, da Generalni Sekretar, u okviru raspoloživih novčanih sredstava i uzimajući u obzir prioritet programa savetodavnih službi, omogući dalje organizovanje kurseva obuke za one zemlje koje se susreću sa najvećim teškoćama u ispunjavanju svojih obaveza izveštavanja prema međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima,

Preporučuje državama ugovornicama da podstiču, podržavaju i učestvuju u projektima službi za tehničke savete, uključujući i seminare za obuku, kako bi na zahtev država ugovornica ove službe mogle da pružaju pomoć u ispunjavanju obaveza izveštavanja shodno čl. 18 Konvencije.

Osmo zasedanje (1989)¹²

Opšta preporuka br. 12: Nasilje nad ženama

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

¹¹ Sadržano u dokumentu A/44/38.

¹² Sadržano u dokumentu A/44/38.

S obzirom na to da članovi 2, 5, 12 i 16 Konvencije zahtevaju od država ugovornica da deluju u cilju zaštite žena od bilo koje vrste nasilja u porodici, na radnom mestu ili u bilo kojoj drugoj oblasti društvenog života,

Uzevši u obzir Rezoluciju 1988/27 Ekonomsko-socijalnog Saveta,

Preporučuje državama ugovornicama da u svoje periodične izveštaje koje upućuju Komitetu uključe i informacije o:

1. Važećim zakonima koji štite žene od ispoljavanja bilo koje vrste nasilja u svakodnevnom životu (uključujući seksualno nasilje, zlostavljanje u porodici, seksualno uznemiravanje na radnom mestu, itd.);
2. Ostalim merama preduzetim protiv ovih vrsta nasilja;
3. Postojanju službi pomoći ženama žrtvama nasilja ili zlostavljanja;
4. Statističkim podacima o ispoljavanju bilo koje vrste nasilja nad ženama i o ženama žrtvama nasilja.

Osmo zasedanje (1989)¹³

Opšta preporuka br. 13: Jednaka naknada za rad iste vrednosti

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Podsećajući na Konvenciju Međunarodne organizacije rada br. 100 koja garantuje jednaku naknadu radnicima muškog i ženskog pola za rad iste vrednosti, a koju je ratifikovala većina država ugovornica koje su potpisnice Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama,

Podsećajući takođe da je razmotrio 51 inicijalni i 5 periodičnih izveštaja država ugovornica od 1983. do danas,

S obzirom na to da, prema izveštajima država ugovornica, iako je princip jednake naknade za rad iste vrednosti prihvaćen u zakonodavstvu mnogih zemalja, još mnogo toga treba da se uradi kako bi se obezbedila primena ovog principa u praksi i prevazišla polarizovanost tržišta rada u zavisnosti od pola,

Preporučuje državama ugovornicama koje su potpisale Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama da:

1. U cilju omgućavanja punog sprovođenja Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama podstiču države koje još uvek nisu ratifikovale Konvenciju br. 100 Međunarodne organizacije rada da to učine;
2. Razmotre mogućnost proučavanja, razvijanja i prihvatanja sistema procene rada zasnovanih na kriterijumima koji bi bili neutralni u odnosu na rodnu pripadnost i koji bi olakšali upoređivanje onih poslova u kojima sada prevlađuju žene sa

¹³ Sadržano u dokumentu A/44/38.

poslovima u kojima preovlađuju muškarci. Informacije o postignutim uspesima bi trebalo da budu uključene u izveštaje Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena;

3. Podrže, u meri u kojoj je to izvodivo, stvaranje mehanizma sprovođenja ovog principa i da podrže napore potpisnika kolektivnih ugovora da u okviru svoje nadležnosti obezbede primenu principa jednake naknade za rad iste vrednosti

Deveto zasedanje (1990)¹⁴

Opšta preporuka br. 14: Žensko obrezivanje

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Zabrinut zbog nastavljanja prakse ženskog obrezivanja i drugih tradicionalnih postupaka štetnih po njihovo zdravlje,

Primećujući sa zadovoljstvom da, tamo gde taj problem postoji, vlade, nacionalne organizacije žena, nevladine organizacije, specijalizovane agencije kao što su Svetska Zdravstvena Organizacija, UNICEF, kao i Komisija za ljudska prava i njena Podkomisija za sprečavanje diskriminacije i zaštitu manjina, nastoje da ovaj problem drže pod kontrolom pošto su jasno uvidele da tradicionalni postupci kao što je žensko obrezivanje imaju ozbiljne zdravstvene i druge posledice za žene i decu,

Primećujući s interesovanjem studiju Specijalnog izvestioca za tradicionalne postupke koji utiču na zdravlje žena i dece, kao i studiju specijalne radne grupe za tradicionalne postupke,

Uviđajući da i same žene preduzimaju značajne korake u prepoznavanju i borbi protiv postupaka koji štete zdravlju i dobrobiti žena i dece,

Ubeđen da ti značajni koraci koje preduzimaju žene i sve zainteresovane grupe treba da dobiju podršku vlasti,

Primećujući s izuzetnom zabrinutošću da postoje stalni kulturni, tradicionalni i ekonomski pritisci koji pomažu da se nastavi sa štetnim postupcima kao što je žensko obrezivanje,

Preporučuje državama ugovornicama:

- (a) Da države ugovornice preduzmu odgovarajuće delotvorne mere kako bi se iskorenila praksa ženskog obrezivanja. Takve mere mogle bi da obuhvataju:
 - (i) Obaveštavanje od strane akademskih ustanova, lekarskih udruženja i udruženja medicinskih radnika, nacionalnih organizacija žena ili drugih tela o ovakvim tradicionalnim postupcima;
 - (ii) Pružanje podrške organizacijama žena na nacionalnom ili lokalnom nivou koje deluju u korist eliminisanja prakse obrezivanja žena i drugih postupaka štetnih po žene;

¹⁴ Sadržano u dokumentu A/45/38 i *corrigendum*.

- (iii) Podsticanje političara, profesionalaca, verskih predstavnika, kao i predstavnika drugih zajednica na svim nivoima, uz podršku medija i umetnika, na saradnju u pokušaju da se utiče na odnos prema iskorenjivanju prakse obrezivanja žena;
 - (iv) Uvođenje odgovarajućih programa obrazovanja i obuke, kao i seminara zasnovanih na nalazima istraživanja o problemima koje izaziva obrezivanje žena;
- (b) Da države ugovornice, u okviru brige o zdravlju stanovništva, uključe u svoje zdravstvene programe odgovarajuće strategije za iskorenjivanje obrezivanja žena. Takve strategije mogle bi da uključuju posebnu odgovornost medicinskog osoblja, uključujući i babice, koji bi trebalo da objašnjavaju štetne posledice obrezivanja žena;
- (c) Da države ugovornice zatraže pomoć, informacije i savete od odgovarajućih organizacija sistema Ujedinjenih Nacija koje će ih podržati i pomoći im u naporima za suzbijanje štetnih tradicionalnih postupaka;
- (d) Da države ugovornice treba da uključe u svoje izveštaje Komitetu shodno članovima 10 i 12 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama informacije o merama preduzetim u iskorenjivanju ženskog obrezivanja.

Deveto zasedanje (1990)¹⁵

Opšta preporuka br.15: Izbegavanje diskriminacije prema ženama u nacionalnim strategijama za kontrolu i zaštitu od stečenog sindroma gubitka imuniteta (SIDA)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Razmotrivši podatke, na koje mu je ukazano, o mogućim posledicama kako globalne epidemije stečenog sindroma gubitka imuniteta (SIDA) tako i strategija za njegovo kontrolisanje na ostvarivanje prava žena,

S osvrtom na izveštaje i materijale koje je pripremila Svetska zdravstvena organizacija i druge organizacije Ujedinjenih Nacija, njihovi organi i tela, u vezi sa ljudskim virusom nedostatka imuniteta (HIV) i, naročito, na poruku Genralnog sekretara Komisiji za brigu o položaju žena o posledicama SIDE na unapređenje položaja žena, kao i na završni dokument Međunarodnog savetovanja o SIDI i ljudskim pravima, održanog u Ženevi od 26. do 28. jula 1989. godine,

Uzevši u obzir rezoluciju WHA 41.24 Svetske zdravstvene organizacije o izbegavanju diskriminacije prema ljudima zaraženim HIV-virusom i ljudima obolelim od SIDE, od 13. maja 1988.; rezoluciju 1989/11 Komisije za ljudska prava o izbegavanju diskriminacije na polju zdravstva, od 2. marta 1989. i naročito Parisku deklaraciju o ženama, deci i SIDI od 30. novembra 1989. godine,

Primećujući da je Svetska zdravstvena organizacija saopštila da će tema svetskog dana borbe protiv SIDE, 1. decembra 1990. godine, biti "Žene i SIDA",

¹⁵ Sadržano u dokumentu A/45/38.

Preporučuje:

- (a) Da države ugovornice pojačaju napore u širenju informacija koje će u javnosti povećati svest o rizicima od zaraze HIV-virusom i od SIDE, naročito kod žena i dece, i o njihovim posledicama po žene i decu;
- (b) Da u programima za borbu protiv SIDE posebna pažnja treba da se posveti pravima i potrebama žena i dece, kao i činocima u vezi sa reproduktivnom ulogom žena i njihovim podčinjenim položajem u pojedinim društvima, što ih čini naročito podložnim HIV-infekciji;
- (c) Da države ugovornice obezbede učešće žena u osnovnoj zdravstvenoj zaštiti i da preduzmu mere za povećanje uloge žena kao pružalaca pomoći, zdravstvenih radnika i nosilaca obrazovanja u okviru zaštite od HIV-infekcije;
- (d) Da sve države ugovornice uključe u svoje izveštaje prema čl. 12 Konvencije informacije o posledicama SIDE na položaj žena i o koracima preduzetim u cilju zadovoljenja potreba zaraženih žena i u cilju sprečavanja diskriminacije žena u vezi sa SIDOM.

Deseto zasedanje (1991)¹⁶

Opšta preporuka br. 16: Neplaćene žene radnice u seoskim i gradskim porodičnim preduzećima

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Imajući u vidu članove 2(c) i 11(c), (d) i (e) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama i Opštu preporuku br. 9 (osmo zasedanje, 1989) o statističkim podacima u vezi sa položajem žena,

Uzevši u obzir činjenicu da veliki procenat žena u državama ugovornicama radi bez plate, socijalnog osiguranja i društvenih pogodnosti, u preduzećima čiji je vlasnik obično neki muški član porodice,

Primitivši da se izveštaji dostavljeni Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena uglavnom ne bave problemom neplaćenih radnika ženskog pola u porodičnim preduzećima,

Tvrdeći da je neplaćen rad oblik iskorišćavanja žena, suprotno Konvenciji,

Preporučuje da države ugovornice:

- (a) Uključe u svoje izveštaje Komitetu informacije o pravnom i društvenom položaju žena koje rade neplaćeno u porodičnim preduzećima;
- (b) Prikupe statističke podatke o ženama koje rade bez plate, socijalnog osiguranja i društvenih pogodnosti u preduzeću čiji je vlasnik član porodice, i da te podatke uključe u svoj izveštaj Komitetu;

¹⁶ Sadržano u dokumentu A/46/38.

- (c) Preduzmu neophodne korake koji će garantovati platu, socijalno osiguranje i društvene pogodnosti ženama koje rade bez ovih pogodnosti u preduzeću čiji je vlasnik član porodice.

Deseto zasedanje (1991)¹⁷

Opšta preporuka br. 17: Merenje i kvantitativno određivanje neplaćenog rada žena u domaćinstvu i uključivanje rada u bruto nacionalni proizvod

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Imajući u vidu čl. 11 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama,

Podsećajući na st. 120 Progresivnih strategija unapređenja položaja žena, održanih u Najrobiju,

Tvrdeći da će merenje i kvantitativno određivanje neplaćenih aktivnosti žena u domaćinstvu, koje doprinose razvoju svake zemlje, pomoći da se faktički utvrdi ekonomska uloga žena,

Ubeđen da takvo merenje i kvantitativno određivanje pruža osnovu za stvaranje buduće politike u vezi sa unapređenjem položaja žena,

Primitivši diskusije Komisije za statistiku na njenom dvadeset prvom zasedanju, o reviziji sistema nacionalnih obračuna koja je u toku i razvoju statistike o ženama,

Preporučuje da države ugovornice:

- (a) Podstiču i podržavaju istraživanja i eksperimentalne studije koje će izmeriti i proceniti neplaćeni rad žena u domaćinstvu; na primer, sprovođenje istraživanja o iskorištenom vremenu u okviru programa nadzora nad domaćinstvima i prikupljanje statističkih podataka, razdvojenih prema polu, o vremenu provedenom u domaćinstvu i na tržištu rada;
- (b) Preduzmu korake, u skladu sa Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama i Progresivnim strategijama unapređenja položaja žena (iz Najrobija), kako bi odredile i uključile u bruto nacionalni proizvod neplaćene aktivnosti žena u domaćinstvu;
- (c) Uključe u svoje izveštaje, dostavljene prema čl. 18 Konvencije, informacije o istraživanjima i eksperimentalnim studijama preduzetim kako bi se izmerio i procenio neplaćen rad u domaćinstvu, kao i informacije o napretku učinjenom u uključivanju neplaćenih aktivnosti žena u domaćinstvu u nacionalne obračune.

Deseto zasedanje (1991)¹⁸

Opšta preporuka br. 18: Žene invalidi

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

¹⁷ Sadržano u dokumentu A/46/38.

¹⁸ Sadržano u dokumentu A/46/38.

Razmatrajući posebno čl. 3 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama,

Razmotrivši više od 60 periodičnih izveštaja država ugovornica, i primetivši da pružaju malo informacija o ženama invalidima,

Zabrinut zbog položaja žena invalida, koje trpe dvostruku diskriminaciju zbog posebnih uslova u kojima žive,

Podsećajući na st. 296 Progresivnih strategija unapređenja žena (iz Najrobija), u kojem se žene invalidi smatraju osetljivom grupom u odeljku "oblasti koje zahtevaju posebnu brigu",

Potvrđujući svoju podršku Svetskom programu akcije u korist hendikepiranih lica (1982),

Preporučuje da države ugovornice u svojim periodičnim izveštajima dostave informacije o ženama invalidima i o merama preduzetim u vezi sa njihovim posebnim položajem, uključujući tu i posebne mere koje im omogućavaju jednaku dostupnost obrazovanju i zaposlenju, zdravstvenim uslugama i socijalnom osiguranju i koje im omogućuju da učestvuju u svim oblastima društvenog i kulturnog života.

Jedanaesto zasedanje (1992)¹⁹

Opšta preporuka br. 19: Nasilje nad ženama

Uvod

1. Nasilje zasnovano na razlikovanju polova je oblik diskriminacije koji ozbiljno umanjuje mogućnosti da žene koriste prava i slobode na jednakoj osnovi sa muškarcima.
2. U 1989. godini Komitet je preporučio da države uključe u svoje izveštaje informacije o nasilju i o merama preduzetim u borbi protiv nasilja (Opšta preporuka br. 12, osmo zasedanje).
3. Na desetom zasedanju Komiteta 1991. godine, odlučeno je da se deo jedanaestog zasedanja posveti diskusiji i razmatranju čl. 6 i drugih članova Konvencije koji se odnose na nasilje nad ženama i na seksualno uznemiravanje i zlostavljanje žena. Ova tema je odabrana u očekivanju Svetske konferencije o ljudskim pravima 1993. godine, koju je Generalna Skupština sazvala donošenjem Rezolucije 45/155 od 18. decembra 1990.
4. Komitet je zaključio da svi izveštaji država ugovornica nisu adekvatno odslikavali blisku povezanost između diskriminacije žena, nasilja zasnovanog na razlici polova i kršenja ljudskih prava i sloboda. Za potpuno sprovođenje Konvencije potrebno je da države uvedu stvarne mere u cilju suzbijanja svih oblika nasilja nad ženama.

¹⁹ Sadržano u dokumentu A/47/38.

5. Komitet je predložio državama ugovornicama da u razmatranju svoje politike i zakona i u dostavljanju izveštaja u skladu sa Konvencijom vode računa o sledećim komentarima Komiteta u vezi sa nasiljem zasnovanog na razlikovanju polova.

Opšti komentari

6. Pojam diskriminacije žena definisan je u čl. 1 Konvencije. Definicija diskriminacije uključuje nasilje zasnovano na razlikovanju polova, to jest, nasilje koje je usmereno prema ženi zato što je žena ili nasilje koje u većoj meri utiče na žene nego na muškarce. Ono uključuje postupke kojim se nanose fizički, mentalni ili seksualni bol ili patnja, pretnje takvim postupcima, prinuda i drugi vidovi ograničavanja slobode. Nasilje zasnovano na razlikovanju polova može da predstavlja kršenje određenih odredbi Konvencije bez obzira na to da li se u ovim odredbama izričito spominje nasilje.
7. Nasilje zasnovano na razlikovanju polova, koje ugrožava ili ukida ženama uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda prema opštem međunarodnom pravu ili prema konvencijama o ljudskim pravima, jeste diskriminacija prema čl. 1 Konvencije. Ova prava i slobode uključuju:
 - (a) pravo na život,
 - (b) pravo da se ne bude žrtva mučenja ili okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;
 - (c) pravo na jednaku zaštitu prema odredbama humanitarnog prava za vreme trajanja međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba;
 - (d) pravo na slobodu i bezbednost ličnosti;
 - (e) pravo na jednaku zaštitu pred zakonom;
 - (f) pravo na ravnopravnost u porodici;
 - (g) pravo na najviši dostupan standard fizičkog i mentalnog zdravlja;
 - (h) pravo na pravedne i prihvatljive uslove rada.
8. Konvencija se odnosi na nasilje počinjeno od strane vlasti. Pored toga što krše ovu Konvenciju, ovakvi akti nasilja mogu da predstavljaju kršenje obaveze države prema opštem međunarodnom pravu i prema drugim konvencijama.
9. Treba, međutim, naglasiti da se diskriminacija prema Konvenciji ne svodi samo na postupanje od strane ili u ime vlasti (vidi članove 2(e), 2(f) i 5). Na primer, shodno čl. 2(e) Konvencije države ugovornice se pozivaju da preduzmu sve odgovarajuće mere kako bi suzbile nasilje nad ženama od strane bilo koje osobe, organizacije ili preduzeća. Prema opštem međunarodnom pravu i određenim ugovorima o ljudskim pravima, države mogu takođe da budu odgovorne za dela pojedinaca ukoliko ne deluju s dužnom pažnjom da bi sprečile kršenje prava ili da bi istražile i kaznile počinioce nasilnih akata, i ukoliko ne pruže nadoknadu.

Komentari pojedinih članova Konvencije

Članovi 2 i 3

10. Članovi 2 i 3 nameću sveobuhvatnu obavezu da se suzbije diskriminacija u svim njenim oblicima uz specifične obaveze navedene u članovima 5 – 16.

Članovi 2(f), 5 i 10(c)

11. Tradicionalni stavovi prema kojima su žene podređene muškarcu ili imaju stereotipnu ulogu uporno podstiču široko rasprostranjene postupke koji podrazumevaju nasilje ili prinudu, kao što su nasilje i zlostavljanje u porodici, prisila na brak, ubijanje udovica i obrezivanje žena. Prema ovakvim predrasudama i postupcima, nasilje zasnovano na razlikovanju polova može da bude "opravdano" kao oblik zaštite ili kontrole žena. Takvo nasilje na fizički i mentalni integritet žena deluje tako što im uskraćuje pravo na ravnopravno uživanje, korišćenje i poznavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovaj komentar se odnosi uglavnom na stvarno nasilje ili na pretnju nasiljem, ali posledice takvih vidova nasilja zasnovanog na razlikovanju polova čine da se žene i dalje drže u potčinjenom položaju i doprinose niskom stepenu njihove političke aktivnosti i niskom stepenu obrazovanja, obučenosti i mogućnosti zaposlenja.

12. Ovakvi stavovi takođe doprinose širenju pornografije, seksualne eksploatacije i drugih oblika komercijalnog iskorištavanja žena kao seksualnih objekata, a ne isticanju njihove ličnosti. Sve to dodatno doprinosi nasilju zasnovanom na razlikovanju polova.

Član 6

13. Član 6 zahteva od država ugovornica da preduzmu mere za suzbijanje svih oblika trgovine ženama i iskorišćavanja prostitucije žena.

14. Siromaštvo i nezaposlenost povećavaju mogućnost za trgovinu ženama. Pored već postojećih oblika trgovine postoje i novi oblici seksualnog iskorištavanja, kao što su seks-turizam, vrbovanje kućnih pomoćnica iz zemalja u razvoju za rad u razvijenim zemljama i organizovanje brakova između žena iz zemalja u razvoju i stranih državljana. Ovakvi postupci nespojivi su sa ravnopravnim uživanjem prava od strane žena i sa poštovanjem njihovog urođenog dostojanstva. Oni žene izlažu izuzetno visokom riziku od nasilja i zlostavljanja.

15. Siromaštvo i nezaposlenost prisiljavaju mnoge žene, a posebno devojke, da se bave prostitucijom. Prostitutke su naročito podložne nasilju jer ih njihov često nezakonit položaj dovodi do marginalizovanja. Njima je neophodna jednaka zakonska zaštita od silovanja i drugih oblika nasilja.

16. Ratovi, oružani sukobi i okupiranje teritorija često dovode do porasta prostitucije, trgovine ženama i seksualnih nasrtaja na žene, a to zahteva preduzimanje posebnih zaštitnih i kaznenih mera.

Član 11

17. Ravnopravnost u zaposlenju može da bude ozbiljno ugrožena ako su žene žrtve nasilja koje se primenjuje po osnovu njihovog pola, kao što je na primer seksualno uznemiravanje na poslu.
18. Seksualno uznemiravanje podrazumeva nepoželjne oblike ponašanja sa izraženim seksualnim namerama, kao što su fizički kontakti i nasrtaji, seksualno obojene primedbe, prikazivanje pornografije i izričito pozivanje na seks, bilo rečima ili postupcima. Takvo ponašanje može da bude ponižavajuće i može da predstavlja zdravstveni problem i problem bezbednosti; ono je diskriminatorno kada žena ima realnog osnova da veruje da će, ukoliko se požali, biti stavljena u podređen položaj u odnosu na radno mesto, uključujući tu i mogućnost zapošljavanja ili unapređenja, ili kada to dovodi do stvaranja neprijatnog radnog okruženja.

Član 12

19. Član 12 zahteva od država ugovornica da preduzmu mere u cilju obezbeđivanja zdravstvene zaštite koja je podjednako dostupna za oba pola. Nasilje nad ženama ugrožava njihovo zdravlje i život.
20. U nekim državama postoje tradicionalni postupci koje podstiču tamošnja kultura i običaji, a koji su štetni po zdravlje žena i dece. Među ove postupke spadaju ograničenja u ishrani za trudnice, naklonjenost muškoj deci i obrezivanje ili oštećivanje ženskih genitalija.

Član 14

21. Žene u ruralnim oblastima izložene su riziku od nasilja zasnovanog na razlikovanju polova zbog tradicionalnih stavova o podređenom položaju žene, koji i dalje postoje u mnogim sredinama. Devojčice iz ruralnih sredina izložene su posebnom riziku od nasilja i seksualnog zlostavljanja kada napuste tu sredinu u potrazi za poslom u gradu.

Član 16 (i član 5)

22. Prisilna sterilizacija i abortus negativno deluju na fizičko i mentalno zdravlje žena, i narušavaju njihovo pravo da odlučuju o broju dece i periodu između porođaja.
23. Nasilje u porodici je jedan od najpodmuklijih oblika nasilja nad ženama. Ono preovlađuje u svim društvima. U okviru porodičnih odnosa žene različitih starosnih doba su žrtve svih oblika nasilja, uključujući prebijanje, silovanje i druge oblike seksualnog napastvovanja, mentalno nasilje i druge oblike nasilja, a sve to stalno podstiču tradicionalni načini razmišljanja. Nedostatak ekonomske nezavisnosti prisiljava mnoge žene da ostanu u vezama zasnovanim na nasilju. Ukoliko muškarac ukine ženi pravo na izvršavanje porodičnih obaveza i to može da predstavlja oblik nasilja i prisile. Ovakvi oblici nasilja ugrožavaju zdravlje žena i umanjuju im mogućnosti da učestvuju u porodičnom i javnom životu na ravnopravnim osnovama.

Posebne preporuke

24. U svetlu ovih komentara, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena preporučuje da:

- (a) Države ugovornice treba da preduzmu odgovarajuće delotvorne mere kako bi se prevazišli svi oblici nasilja zasnovani na razlikovanju polova, bez obzira na to da li su izvršeni javno ili privatno;
- (b) Države ugovornice treba da obezbede da zakoni protiv nasilja i zlostavljanja u porodici, silovanja, seksualnog napastvovanja i drugih vidova nasilja zasnovanog na razlikovanju polova pruže odgovarajuću zaštitu svim ženama, i da poštuju njihovo dostojanstvo i integritet njihove ličnosti. Žrtvama treba obezbediti odgovarajuće službe za zaštitu i podršku. Zaposleni u sudstvu i policiji treba da budu obučeni tako da razumeju sav značaj i posledice pravljenja razlike među polovima; ovakav vid obuke je od suštinskog značaja za sprovođenje Konvencije;
- (c) Države ugovornice treba da podstiču objavljivanje statističkih izveštaja i rezultata istraživanja o razmerama, uzrocima i posledicama nasilja, kao i o delotvornosti mera za sprečavanje nasilja;
- (d) Treba preduzeti delotvorne mere kako bi se obezbedilo da mediji poštuju žene i da propagiraju to poštovanje;
- (e) Države ugovornice u svojim izveštajima treba da odrede prirodu i rasprostranjenost stavova, običaja i postupaka koji podstiču nasilje nad ženama, i da odrede koje vrste nasilja oni proizvode. Treba da izveste o tome kakve su mere preduzele da prevaziđu to nasilje, i kakvo je dejstvo ovih mera;
- (f) Treba preduzeti delotvorne mere kako bi se prevazišli ovakvi stavovi i postupci. Države treba da uvedu programe obrazovanja i informisanja javnosti koji će pomoći da se iskorene predrasude koje onemogućuju ravnopravan status žena (preporuka br. 3, 1987);
- (g) Posebne preventivne i kaznene mere su neophodne kako bi se suzbila trgovina ženama i seksualno iskorišćavanje;
- (h) Države ugovornice treba da opišu u svojim izveštajima razmere svih ovih problema, kao i mere, uključujući kazne, preventivne mere i pomoć u oporavku, koje su preduzete da bi se zaštitile žene koje se bave prostitucijom ili koje su žrtve trgovine ženama ili drugih oblika seksualnog iskorišćavanja. Delotvornost ovih mera takođe treba da se opiše u izveštajima;
- (i) Treba obezbediti delotvorne procedure za žalbu i pomoć, uključujući i obeštećenje;
- (j) Države ugovornice treba u svoje izveštaje da uključe informacije o seksualnom uznemiravanju, i o merama preduzetim da bi se žene zaštitile od seksualnog uznemiravanja i drugih oblika nasilja ili prisile na radnom mestu;
- (k) Države ugovornice treba da organizuju službe za pomoć žrtvama nasilja u porodici, žrtvama silovanja, seksualnog napastvovanja i drugih oblika nasilja

- zasnovanog na razlikovanju polova, koje bi trebalo da uključuju utočišta, posebno obučene zdravstvene radnike, rehabilitaciju i pružanje saveta;
- (l) Države ugovornice treba da preduzmu mere kako bi iskorenile pomenute postupke i treba da vode računa o preporuci Komiteta u vezi sa obrezivanjem žena (preporuka br. 14) kada izveštavaju o pitanjima zdravstva;
 - (m) Države ugovornice treba da obezbede preduzimanje mera za sprečavanje prisilnog rađanja i reprodukcije, i da se postaraju da žene ne budu prinuđene da zatraže takve opasne medicinske zahvate kao što je nelegalni abortus zato što ne postoje odgovarajuće usluge za kontrolu rađanja;
 - (n) Države ugovornice treba u svojim izveštajima da navedu razmere ovih problema i da ukažu na mere koje su preduzele i na efekte tih mera;
 - (o) Države ugovornice treba da se postaraju da službe za pomoć žrtvama nasilja budu dostupne ženama u ruralnim sredinama i da obezbede posebne službe za izolovane zajednice tamo gde je to potrebno;
 - (p) Mere za zaštitu od nasilja treba da uključuju mogućnosti obučavanja i zapošljavanja radnika u domaćinstvu kao i nadgledanje uslova njihovog zapošljavanja;
 - (q) Države ugovornice treba da izveštavaju o ugroženosti žena u ruralnim sredinama, obimu i prirodi nasilja i zlostavljanja kojima su izložene, njihovim potrebama za službama pomoći i drugim službama, dostupnost tih službi i delotvornost mera za suzbijanje nasilja,
 - (r) Mere neophodne za suzbijanje nasilja u porodici trebalo bi da obuhvataju:
 - (i) Zakonske kazne gde je to neophodno i civilnu pomoć u slučaju nasilja u porodici;
 - (ii) Zakone koji neće prihvatati odbranu povređene časti u slučaju napada ili ubistva člana porodice;
 - (iii) Službe koje će se starati o bezbednosti žrtava nasilja u porodici, koje treba da uključuju utočišta i programe savetovanja i rehabilitacije,
 - (iv) Programe rehabilitacije za počinioce nasilja u kući;
 - (v) Službe pomoći za porodice u kojima su se pojavili slučajevi incesta ili seksualnog zlostavljanja;
 - (s) Države ugovornice treba da izveštavaju o razmerama nasilja i seksualnog zlostavljanja u porodici i o preduzetim preventivnim i kaznenim merama i merama pomoći;
 - (t) Države ugovornice treba da preduzmu sve zakonske i druge mere neophodne za obezbeđivanje delotvorne zaštite žena od nasilja zasnovanog na razlikovanju polova, uključujući između ostalog;

- (i) Delotvorne zakonske mere, uključujući kaznene mere, civilnu pomoć i obeštećenje, kako bi žene bile zaštićene od svih oblika nasilja, uključujući nasilje i zlostavljanje u porodici, seksualno napastvovanje i seksualno uznemiravanje na radnom mestu;
 - (ii) Preventivne mere, uključujući programe obrazovanja i informisanja javnosti koji će promeniti stavove prema ulozi i položaju muškaraca i žena;
 - (iii) Mere zaštite, uključujući utočišta, pružanje saveta, službe rehabilitacije i podrške ženama žrtvama ili potencijalnim žrtvama nasilja;
- (u) Države ugovornice treba da izveštavaju o svim oblicima nasilja zasnovanog na razlikovanju polova i njihovi izveštaji treba da sadrže podatke o pojavljivanju svakog pojedinačnog oblika nasilja, kao i o posledicama koje takvo nasilje ostavlja na žene;
- (v) Izveštaji država ugovornica treba da sadrže informacije o zakonskim i preventivnim merama i merama zaštite koje su preduzete u borbi sa nasiljem nad ženama i o delotvornosti tih mera.

Jedanaesto zasedanje (1992)²⁰

Opšta preporuka br. 20: Rezerve u odnosu na Konvenciju

1. Komitet podseća na odluku četvrtog sastanka država ugovornica u vezi sa rezervama na čl. 28(2) Konvencije, koja je pozdravljena u Opštoj preporuci br. 4 ovog Komiteta.
2. Komitet je preporučio da, u okviru priprema za svetsku konferenciju o ljudskim pravima 1993. godine, države ugovornice treba da:
 - (a) Postave pitanje valjanosti i pravnih posledica rezervi u odnosu na Konvenciju u kontekstu rezervi na druge ugovore o ljudskim pravima;
 - (b) Ponovo razmotre rezerve da bi se ojačao proces primene svih ugovora o ljudskim pravima;
 - (c) Razmisle o uvođenju procedure za preispitivanje rezervi koja bi bila slična odgovarajućim procedurama koje postoje u slučaju drugih ugovora o ljudskim pravima.

Trinaesto zasedanje (1994)²¹

Opšta preporuka br. 21: Ravnopravnost u braku i porodičnim odnosima

1. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama (Rezolucija Generalne Skupštine br. 34/180, aneks) potvrđuje jednakost u uživanju ljudskih prava žena i muškaraca u društvu i porodici. Konvencija zauzima značajno mesto među međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima.

²⁰ Sadržano u dokumentu A/47/38.

²¹ Sadržano u dokumentu A/49/38.

2. Ostale konvencije i deklaracije takođe pridaju veliki značaj porodici i položaju žene u njoj. Među njima su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (Rezolucija Generalne skupštine br.217/A(III)), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (Rezolucija 2200 A (XXI), aneks), Konvencija o državljanstvu udatih žena (Rezolucija 1040(XI), aneks), Konvencija o pristajanju na brak, minimalnoj starosnoj dobi za brak i o registrovanju brakova (Rezolucija 1763A(XVII)) i kasnije Preporuke u vezi sa ovom konvencijom (Rezolucija 2018 (XX)) i Progresivne strategije unapređenja položaja žena – Najrobi.
3. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama poziva se na neotuđiva prava žena koja su već sadržana u pomenutim konvencijama i deklaracijama, ali ide dalje uviđajući značaj kulture i tradicije u oblikovanju načina razmišljanja i ponašanja muškaraca i žena, kao i značajan udeo koji one imaju u ograničavanju ostvarivanja osnovnih prava žena.

Uvod

4. Rezolucijom 44/82 Generalna Skupština odredila je 1994. godinu za Međunarodnu godinu porodice. Komitet želi da iskoristi ovaj povod da naglasi značaj prihvatanja osnovnih prava žena u okviru porodice kao jedne od mera koje će da pomognu i podstaknu predstojeća nacionalna obeležavanja međunarodne godine porodice.
5. Pošto je odlučeno da se na ovaj način obeleži Međunarodna godina porodice, Komitet želi da analizira tri člana koji su od posebnog značaja za položaj žene u porodici:

Član 9

1. Države ugovornice priznaju ženama jednaka prava, kao i muškarcima, da steknu, promene ili zadrže svoje državljanstvo. One se posebno staraju da sklapanje braka sa stranim državljaninom ili promena državljanstva muža za vreme trajanja braka nema automatski za posledicu promenu državljanstva žene, niti da ona postane lice bez državljanstva, odnosno da bude prisiljena da uzme državljanstvo muža.
2. Države ugovornice obezbeđuju ženama jednaka prava kao i muškarcima u pogledu državljanstva dece.

Komentar

6. Državljanstvo je presudan činilac za potpuno učešće u bilo kom društvu. Uopšteno posmatrano, država dodeljuje državljanstvo onima koji su u njoj rođeni. Državljanstvo takođe može da se dobije na osnovu stalnog nastanjenja ili da se dodeli iz humanitarnih razloga (npr. licima bez državljanstva). Ukoliko nemaju status državljanke, žene nemaju pravo da glasaju i da se kandiduju za obavljanje javnih funkcija, a može i da im bude uskraćen pristup javnim povlasticama i pravo na izbor mesta stalnog nastanjenja. Odrasla žena bi trebalo da ima pravo na promenu državljanstva; državljanstvo ne bi trebalo proizvoljno da se oduzima zbog stupanja u brak ili razvoda braka, ili zato što je njen suprug ili otac promenio državljanstvo.

Član 15

1. Države ugovornice priznaju ženama jednaka prava pred zakonom, kao i muškarcima.
2. Države ugovornice priznaju ženama jednaku pravnu sposobnost u građanskim stvarima kao i muškarcima i daju im jednake mogućnosti za njome koriste. One posebno daju ženama jednaka prava na zaključenje ugovora i upravljanje svojinom i tretiraju ih ravnopravno u svim fazama postupka pred sudom.
3. Države ugovornice su saglasne se svi napori i svi drugi privatni instrumenti bilo koje vrste čije pravno dejstvo ima za cilj da ograniči pravnu sposobnost žena smatraju ništavim i nevažećim.
4. Države ugovornice priznaju ženama i muškarcima jednaka prava u pogledu zakona o kretanju lica i slobode izbora mesta boravka i prebivališta.

Komentar

7. Ukoliko žena uopšte ne može da zaključi ugovor ili joj nije dostupan finansijski kredit, ili ako to može da učini samo uz saglasnost ili garanciju supruga ili muškog člana porodice, ona nema pravnu sposobnost. Svako takvo ograničenje onemogućava ženi da bude jedini vlasnik imovine i unapred je isključuje iz pravnog vođenja sopstvenog posla ili zaključenja bilo koje vrste ugovora. Takva ograničenja ozbiljno umanjuju mogućnost žene da izdržava sebe i one koji od nje zavise.
8. Pravo žene da podigne optužnicu ograničeno je u nekim zemljama zakonom ili time što su joj nedostupni pravni saveti, ili pak time što ne može da zatraži pomoć suda. U drugim zemljama, ženi svedoku i njenom iskazu pridaju se manje poštovanje ili težina nego iskazu muškarca. Takvi zakoni i običaji u praksi onemogućavaju pravo žene da traži ili zadrži ravnopravan deo imovine i slabe njen položaj kao nezavisnog, odgovornog i cenjenog člana zajednice. Kada države zakonima ograničavaju pravnu sposobnost žene, ili dopuštaju pojedincima ili institucijama da to čine, one negiraju ženama pravo na ravnopravnost sa muškarcima i ograničavaju njihovu sposobnost da izdržavaju sebe i one koji od njih zavise.
9. Prebivalište je u zemljama anglosaksonskog pravnog sistema pojam koji se odnosi na onu državu u kojoj osoba namerava trajno da boravi i čijoj pravnoj nadležnosti se potčinjava. Dete stiče prebivalište preko svojih roditelja, ali kod odraslih ljudi ono označava zemlju u kojoj osoba obično boravi i u kojoj namerava trajno da se nastani. Kao i u slučaju državljanstva, razmatranje izveštaja zemalja ugovornica pokazuje da ženi nije uvek zakonom dozvoljeno da sama bira prebivalište. Prebivalište bi, kao i državljanstvo, odrasla žena trebalo da može da menja svojom voljom, bez obzira na bračno stanje. Svako ograničenje prava žene da bira svoje prebivalište po istom osnovu kao i muškarac može da joj ograniči pristup sudovima u zemlji u kojoj živi ili da joj onemogući da slobodno ulazi i izlazi iz zemlje.
10. Žene privremeno nastanjene i zaposlene u drugoj zemlji treba da imaju ista prava kao i muškarci da sa sobom povedu supružnike, partnere i decu.

Član 16

1. Države ugovornice preduzimaju sve odgovarajuće mere radi otklanjanja diskriminacije žena po svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose a posebno obezbeđuju, na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena:
 - (a) Jednako pravo na sklapanje braka;
 - (b) Jednako pravo na slobodan izbor bračnog druga i sklapanje braka samo po slobodnoj volji i uz potpunu saglasnost;
 - (c) Jednaka prava i odgovornosti u braku i prilikom razvoda;
 - (d) Jednaka roditeljska prava i obaveze u odnosu na decu, bez obzira na bračni status. U svim ovim slučajevima interesi dece moraju biti na prvom mestu;
 - (e) Jednaka prava da slobodno i odgovorno odlučuju o planiranju porodice, kao i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima;
 - (f) Jednaka prava i odgovornosti u pogledu starateljstva, tutorstva, upravljanja imovinom i usjavanja dece ili sličnih institucija ako postoje u nacionalnom zakonodavstvu. U svim slučajevima interesi dece moraju da budu na prvom mestu;
 - (g) Jednaka lična prava bračnih drugova, uključujući pravo na izbor porodičnog imena, profesije i zanimanja;
 - (h) Jednaka prava oba bračnih druga u pogledu vlasništva nad imovinom, odnosno sticanja, upravljanja, uživanja i otuđivanja imovine, bez obzira da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu.
2. Veridba i stupanje deteta u brak ne može imati nikakvih pravnih posledica, a preduzeće se sve potrebne mere, uključujući zakonodavneradi utvrđivanja minimalnih godina života za sklapanje braka, kao i uvođenje obaveze da se brak sklopi u zvaničnom matičnom uredu.

Komentar

Javni i privatni život

11. Istorijski posmatrano, delatnosti čoveka u javnom i privatnom životu različito su tretirane i one su prema tome bile i regulisane. U svim društvima se na delatnosti žena, koje su igrale svoju tradicionalnu ulogu u sferama privatnog i porodičnog života, dugo gledalo kao na delatnosti niže vrednosti.
12. Pošto su ove delatnosti od neprocenjivog značaja za opstanak društva, nema nikakvog opravdanja da se na njih primenjuju različiti i diskriminatorni zakoni ili običaji. Izveštaji država ugovornica pokazuju da još uvek postoje zemlje u kojima ravnopravnost *de jure* ne postoji. Time se sprečava da žene imaju jednak pristup novčanim sredstvima i da uživaju ravnopravan status u porodici i društvu. Čak i tamo gde postoji ravnopravnost *de jure*, u svim društvima se ženama određuju drugačije uloge nego muškarcima, i na njihove uloge se gleda kao na manje

vredne. Na taj način narušavaju se principi pravde i jednakosti koji su naročito sadržani u čl. 16, kao i u članovima 2, 5 i 24 Konvencije.

Različiti vidovi porodice

13. Vidovi i koncepcija porodice mogu da se razlikuju od države do države, pa čak i u različitim krajevima iste države. Kakav god da je vid porodice, i kakav god da je pravni sistem, religija, običaji i tradicija u zemlji, tretman žene u porodici mora i pred zakonom i u privatnom životu da bude u skladu sa principima jednakosti i pravde za sve, kao što nalaže čl. 2 Konvencije.

Poligamijski brakovi

14. Izveštaji država ugovornica takođe pokazuju da se u određenom broju zemalja upražnjava poligamija. Poligamijski brak je u suprotnosti sa pravom žene na ravnopravnost sa muškarcima i može da ima veoma ozbiljne emocionalne i finansijske posledice po nju i one koji od nje zavise, tako da bi ovakvi brakovi trebalo da se suzbijaju i zabrane. Komitet sa zabrinutošću primećuje da neke države ugovornice, čiji ustavi garantuju jednaka prava muškaraca i žena, dozvoljavaju poligamijske brakove prema ličnom ili običajnom pravu. Time se krše ustavna prava žena i osnovi na kojima počiva čl. 5 Konvencije.

Član 16(1) (a) i (b)

15. Mada mnoge zemlje izveštavaju da su nacionalni ustavi i zakoni u skladu sa Konvencijom, običaji, tradicija i odsustvo stvarne primene zakona su i dalje u suprotnosti sa Konvencijom.
16. Pravo žene da izabere bračnog druga i da slobodno stupi u brak je od presudnog značaja za njen život i za njeno dostojanstvo i ravnopravnost kao ljudskog bića. Razmatranjem izveštaja država ugovornica uočava se da postoje zemlje koje, na osnovu običaja, religije ili etničkog porekla određenih grupa ljudi, dozvoljavaju prisilno venčanje ili ponovno venčanje. Neke zemlje pak dozvoljavaju da se venčanje žene uređuje plaćanjem ili naklonšću roditelja mladoženji, a u nekim zemljama siromaštvo prisiljava žene na brakove sa stranim državljanima radi obezbeđenja ekonomske sigurnosti. Uz prihvatanje razumnih ograničenja, zasnovanih, na primer, na nedovoljnoj starosti žene ili na krvnom srodstvu sa partnerom, zakon mora da štiti i sprovodi i pravo žene da bira da li će, kada i za koga da se uda.

Član 16(1) (c)

17. Razmatranjem izveštaja država ugovornica uočava se da su u zakonskim sistemima mnogih zemalja prava i obaveze supružnika određeni na osnovu primene principa opšteg prava, religijskog i običajnog prava, umesto na osnovu principa sadržanih u Konvenciji. Ove razlike u zakonu i praksi u vezi sa brakom imaju širok krug posledica po žene i bez izuzetka im ograničavaju prava na ravnopravan status i odgovornost u okviru braka. Kao posledica takvih ograničenja, mužu se često dodeljuje status glave porodice i glavnog donosioca odluka, pa stoga ova ograničenja protivreče principima na kojima počiva Konvencija.

18. Osim toga, faktički zajednički život uglavnom nema nikakvu zakonsku zaštitu. Ženama koje žive u takvim vezama zakon bi trebalo da garantuje ravnopravan status sa muškarcima, kako u porodičnom životu, tako i u podeli prihoda i imovine. Takve žene treba da imaju jednaka prava kao i muškarci u pogledu brige i odgajanja dece ili članova porodice koji od njih zavise.

Član 16 (1) (d) i (f)

19. Kao što predviđa čl. 5(b), većina država predviđa zajedničku odgovornost oba roditelja za brigu, zaštitu i izdržavanje dece. Odredba da će "interesi deteta biti od prvenstvenog značaja" uključena je u Konvenciju o pravima deteta (rezolucija Generalne Skupštine 44/25, aneks), i ova odredba je sada, po svemu sudeći, opšteprihvaćena. Međutim, neke države ne poštuju u praksi princip da oba roditelja treba da imaju isti status, naročito ukoliko nisu venčani. Deca rođena u takvim zajednicama ne uživaju uvek isti status kao ona rođena u braku i, kada su roditelji razvedeni ili ne žive zajedno, mnogi očevi ne snose svoj deo odgovornosti za brigu, zaštitu i izdržavanje dece.
20. Zajednička prava i obaveze roditelja koji su predviđeni u Konvenciji treba da se sprovede uz primenu zakona i odgovarajućih vidova starateljstva, nadzora i usvajanja dece. Države ugovornice treba da obezbede da prema njihovim zakonima oba roditelja, bez obzira na njihovo bračno stanje i na to da li žive sa decom ili ne, imaju jednaka prava i obaveze prema deci.

Član 16 (1) (e)

21. Obaveze koje žene imaju u pogledu rađanja i odgajanja dece utiču na njihovo pravo na obrazovanje, zaposlenje i druge aktivnosti koje se odnose na lični razvoj. Ove obaveze takođe nameću ženama teret neravnomerno raspoređenog rada. Broj dece i vremenski razmak između porođaja imaju sličan uticaj na živote žena i utiču takođe na njihovo fizičko i mentalno zdravlje, kao i na zdravlje njihove dece. Iz ovih razloga, žene imaju pravo da odlučuju o broju dece i o vremenskom razmaku između porođaja.
22. Neki izveštaji pokazuju da postoje slučajevi prisile koji ostavljaju ozbiljne posledice na žene, kao što su prisilne trudnoće, abortusi ili sterilizacija. Odluka o tome da li će žena imati decu ili ne, mada je poželjno da se donosi uz konsultovanje sa bračnim drugom ili partnerom, ipak ne sme da bude ograničena od strane supruga, roditelja, partnera ili vlasti. Kako bi mogle da donesu ispravnu odluku o bezbednim i pouzdanim kontraceptivnim merama, žene treba da budu obavestene o kontraceptivnim sredstvima i njihovoj upotrebi, i da im bude garantovana edukacija o seksu i službama za planiranje porodice, kao što je navedeno u čl. 10(b) Konvencije.
23. Postoji opšta saglasnost da se, tamo gde su dostupne odgovarajuće mere za svojevoljnu kontrolu rađanja, zdravlje, napredak i dobrobit svih članova porodice poboljšavaju. Štaviše, takve usluge utiču na podizanje opšteg kvaliteta života i zdravlja stanovništva, a dobrovoljna kontrola porasta stanovništva pomaže da se očuva okolina i da se postigne održiv nivo ekonomskog i društvenog razvoja.

Član 16(1) (g)

24. Stabilna porodica je ona porodica koja je zasnovana na principima jednakosti, pravde i ličnog ostvarenja svakog njenog člana. Svaki od partnera mora prema tome da ima pravo da izabere profesiju ili zaposlenje koje najviše odgovara njegovim ili njenim sposobnostima, osposobljenosti i željama, kao što nalaže čl. 11(a) i (c) Konvencije. Dalje, svaki od partnera treba da ima pravo da bira svoje ime i da time sačuva svoju individualnost i identitet u zajednici i da se razlikuje od ostalih članova društva. Kada zakon ili običaji nalažu ženi da promeni prezime prilikom sklapanja ili razvoda braka, njoj su ova prava uskraćena.

Član 16 (1) (h)

25. Prava koja ovaj član obezbeđuje preklapaju se i dopunjuju prava iz čl. 15(2), u kojem se državama nameće obaveza da ženama daju jednaka prava u pogledu zaključenja ugovora i raspolaganja imovinom.

26. Čl. 15(1) garantuje ženama, na ravnopravnoj osnovi s muškarcima, jednakost pred zakonom. Pravo na posedovanje, upravljanje, korišćenje i raspolaganje imovinom je od suštinskog značaja za pravo žene na ekonomsku nezavisnost, i u mnogim zemljama je presudno za njenu sposobnost da zarađuje za život i da obezbedi odgovarajući smeštaj i ishranu za sebe i svoju porodicu.

27. U zemljama u kojima je u toku sprovođenje programa agrarnih reformi ili preraspodele zemlje između različitih etničkih grupa, treba strogo da se vodi računa o pravu žene na posedovanje zemlje koja se preraspodeljuje ravnopravno sa muškarcima, bez obzira na njeno bračno stanje.

28. U većini zemalja značajan procenat žena žive same ili su razvedene, a mnoge od njih samostalno snose odgovornost za izdržavanje porodice. Očigledno, neprihvatljiva je svaka diskriminacija prilikom raspodele imovine koja počiva na pretpostavci da je muškarac jedini odgovoran za izdržavanje žena i dece u svojoj porodici i da samo on može časno da se nosi sa ovom odgovornošću. Prema tome, svaki zakon ili običaj koji muškarcu garantuje pravo na veći deo imovine nakon razvoda braka ili faktičke zajednice, ili nakon smrti člana porodice, diskriminatoran je i imaće ozbiljan uticaj na praktičnu sposobnost žene da se razvede od supruga, da izdržava sebe ili svoju porodicu i da živi dostojanstveno kao samostalna osoba.

29. Sva ova prava treba da budu garantovana bez obzira na bračno stanje žene.

Svojina stečena u braku

30. Ima zemalja koje ne priznaju ženi pravo da poseduje jednak deo imovine kao i muž tokom braka ili faktičke zajednice ili po njihovom završetku. Mnoge zemlje ovo pravo priznaju, ali je njegovo sprovođenje u praksi ograničeno ishodom prethodnih sličnih slučajeva ili običajima.

31. Čak i kada žene imaju ova zakonska prava, i sudovi ih primenjuju, imovinom koju žena poseduje tokom braka ili prilikom razvoda može da upravlja muškarac. U mnogim državama, uključujući tu i one u kojima postoji društvena svojina, ne postoji pravna obaveza da se žena konsultuje u slučaju kada se prodaje ili na neki drugi način otuđuje imovina koju su supružnici posedovali u braku ili faktičkoj zajednici.

32. U nekim zemljama prilikom podele imovine stečene u braku veći naglasak se stavlja na finansijski doprinos pri sticanju imovine, dok se umanjuje značaj ostalih vidova doprinosa, kao što je podizanje dece, briga o starijim rođacima i izvršavanje obaveza u domaćinstvu. Takvi doprinosi žene koji su nematerijalne prirode često omogućavaju mužu da zarađuje i stiče imovinu. I finansijski i ostali doprinosi treba da imaju istu težinu.
33. U mnogim zemljama se na imovinu stečenu tokom faktičke zajednice ne gleda isto kao na imovinu stečenu u braku. Ukoliko se zajednica završi, žena bez izuzetka dobija značajno manji deo imovine od supruga. Zakoni koji na ovaj način diskriminišu udate i neudate žene, ili žene sa decom i bez dece, treba da budu ukinuti.

Nasleđivanje

34. Izveštaji država ugovornica treba da sadrže komentare o zakonskim i običajnim propisima u vezi sa zakonima o nasleđivanju i o njihovom uticaju na položaj žena, kao što je navedeno u Konvenciji i u Rezoluciji 884D (XXXIV) Ekonomsko-socijalnog saveta, u kojoj je Savet preporučio državama da obezbede da muškarci i žene u istom stepenu srodstva sa pokojnikom imaju pravo na jednake delove imovine i na isti položaj u pogledu nasleđivanja. Ova odredba nije sveopšte sprovedena.
35. U mnogim zemljama zakon i praksa oko nasleđivanja i raspravljanja imovine dovode do ozbiljne diskriminacije žena. Kao posledica ovog neravnopravnog tretmana, žene dobijaju manji deo imovine preminulog supruga ili oca nego što bi dobio udovac ili sin pokojnice ili pokojnika. U nekim slučajevima, žene imaju ograničena i strogo kontrolisana prava i dobijaju samo prihod od imovine pokojnika. Prava nasleđivanja za udovice često ne slede principe ravnopravnog raspolaganja imovinom stečenom tokom braka. Ovakve odredbe su u suprotnosti sa Konvencijom i treba ih ukinuti.

Član 16 (2)

36. U Bečkoj deklaraciji i Programu delovanja koji su usvojeni na zasedanju Svetske konferencije o ljudskim pravima, održanoj u Beču od 14. do 25. juna 1993. godine, države se pozivaju da ukinu postojeće zakone i odredbe i da suzbiju običaje i postupke koji diskriminišu i nanose štetu ženskom detetu. Čl. 16(2) i odredbe Konvencije o pravima deteta unapred zabranjuju državama ugovornicama da dozvole ili punovažno priznaju brak zaključen između maloletnih osoba. Prema konvenciji o pravima deteta, "dete je svako ljudsko biće ispod 18 godina starosti osim ako se, po zakonima koji se odnose na decu, punoletstvo ne stiče pre te starosne dobi". Bez obzira na ovu definiciju, i imajući u vidu odredbe Bečke deklaracije, Komitet smatra da najniža starosna dob za stupanje u brak, kako za muškarca tako i za ženu, treba da bude 18 godina. Kada se muškarac i žena venčaju, oni preuzimaju na sebe veliku odgovornost. Stoga ne treba dozvoliti stupanje u brak pre nego što je dostignuta puna zrelost i pravna sposobnost. Prema izveštajima Svetske zdravstvene organizacije, kada se maloletna lica, naročito devojčice, prerano udaju i rađaju decu, to ima štetne posledice po njihovo zdravlje i predstavlja prepreku u njihovom obrazovanju. Kao posledica toga, njihova ekonomska nezavisnost je ograničena.

37. Ovo ne samo da lično utiče na ženu već ograničava i razvoj njenih sposobnosti i nezavisnosti, a umanjuje joj i mogućnost zapošljavanja, pa tako štetno deluje i na njenu porodicu i na čitavu zajednicu.
38. U nekim zemljama postoji razlika u starosnoj dobi neophodnoj za stupanje u brak za muškarace i za žene. Pošto takve odredbe polaze od pogrešne pretpostavke da intelektualni razvoj žena ne ide istom brzinom kao kod muškaraca, ili da je kod žene stepen fizičke i intelektualne razvijenosti nebitan za brak, treba da budu ukinute. U drugim zemljama dozvoljeno je da se devojčice vere ili da im članovi porodice ugovaraju brak. Takve mere ne samo da su u suprotnosti sa Konvencijom, već i sa pravom žene da slobodno bira partnera.
39. Države ugovornice treba takođe da zahtevaju zvanično registrovanje svih brakova, bez obzira na to da li su građanski ili su sklopljeni prema običajnom ili verskom pravu. Time će država moći da obezbedi da se poštuje Konvencija i da se utvrdi ravnopravnost partnera, minimalna starosna dob za brak, zabrana bigamije ili poligamije i zaštita prava dece.

Preporuke

Nasilje nad ženama

40. Razmatrajući mesto žena u porodičnom životu, Komitet želi da naglasi činjenicu da odredbe Opšte preporuke br. 19 (jedanaesto zasedanje) u vezi sa nasiljem nad ženama imaju odlučujući značaj za mogućnosti da žene uživaju jednaka prava i slobode na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima. Pozivaju se države ugovornice da poštuju tu Opštu preporuku i da obezbede da žene, kako u javnom tako i u porodičnom životu, ne budu izložene nasilju zasnovanom na razlikovanju polova koje im ozbiljno ugrožava prava i slobode kao pojedincima.

Rezerve

41. Komitet je sa izuzetnom zabrinutošću primetio koliki broj država ugovornica je stavilo rezerve na celokupan čl. 16 ili neke njegove delove, a posegno pošto je stavljena i jedna rezerva na čl. 2 u kojoj se tvrdi da bi poštovanje tog člana moglo da dođe u sukob sa opšteprihvaćenim shvatanjem porodice u toj zemlji, koje je zasnovano, između ostalog, na kulturnim i religioznim ubeđenjima, ili na ekonomskom ili političkom statusu zemlje.
42. U mnogima od ovih zemalja veruje se u patrijarhalnu strukturu porodice koja oca, muža ili sina stavlja u povlašćen položaj. U nekim zemljama u kojima su fundamentalistički i drugi ekstremistički stavovi ili pak ekonomske teškoće podstakle povratak starim vrednostima i tradiciji, položaj žene u porodici je drastično oslabljen. U drugim zemljama, gde je ustanovljeno da ekonomski napredak i opšta dobrobit savremenog društva zavisi od ravnopravnog učešća svih odraslih ljudi u njemu, bez obzira na pol, ovakvi tabui i reakcionarne ili ekstremističke ideje sve više slabe.
43. Dosledno članovima 2, 3 i naročito 24, Komitet zahteva da sve države ugovornice postepeno napreduju do stepena na kojem će, odbacivši odlučno sve predstave o neravnopravnosti žena u porodici, svaka zemlja povući svoju rezervu, naročito na članove 9, 15 i 16 Konvencije.

44. Države ugovornice treba odlučno da suzbijaju sve stavove o neravnopravnosti muškaraca i žena koje potvrđuju zakoni, verski i lični zakoni i običaji, i da napreduju do stepena na kojem će rezerve, naročito one na čl. 16, biti povučene.
45. Komitet je na osnovu pregledanih inicijalnih i kasnijih periodičnih izveštaja primetio da u nekim državama ugovornicama koje su ratifikovale Konvenciju ili je prihvatile bez rezervi, neki zakoni, naročito oni koji se tiču porodice, nisu u skladu s Konvencijom.
46. U njihovim zakonima još uvek postoje mnoge mere koje diskriminišu žene na osnovu normi, običaja ili društvenih i kulturnih predrasuda. Specifičan položaj ovih država prema navedenim članovima otežava Komitetu procenjivanje i razumevanje stvarnog položaja žena.
47. Komitet zahteva, s posebnim osvrtom na čl. 1 i 2 Konvencije, da ove države ugovornice ulože sav napor kako bi sagledale faktičko stanje u vezi sa pomenutim problemima i da u svoje nacionalno zakonodavstvo, koje još uvek sadrži odredbe koje diskriminišu žene, uvedu mere koje Komitet zahteva.

Izveštaji

48. Uz pomoć komentara iz ove Opšte preporuke, države ugovornice u svojim izveštajima treba da:
 - (a) Ukažu na stepen koji je zemlja dostigla u napretku ka ukidanju svih rezervi prema Konvenciji, a naročito rezerve na čl. 16.
 - (b) Pokažu da li su njihovi zakoni u skladu sa Konvencijom, a naročito sa principima sadržanim u članovima 9, 5 i 16, kao i gde verski i drugi zakoni ili običaji ometaju poštovanje zakona ili Konvencije.

Zakonodavstvo

49. Države ugovornice treba da, tamo gde je to neophodno da bi se poštovala Konvencija, naročito u skladu s članovima 9, 15 i 16, uvedu i sprovedu u delo odgovarajuće zakone.

Podsticanje poštovanja Konvencije

50. Uz pomoć komentara iz ove Opšte preporuke, i kao što nalažu članovi 2, 3 i 24, države ugovornice treba da uvedu mere usmerene na podsticanje punog poštovanja principa u Konvenciji, naročito ako su verski i drugi zakoni ili običaji u sukobu sa ovim principima.

Četrnaesto zasedanje (1995)²² Opšta preporuka br. 22: Dopune člana 20 Konvencije

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

²² Sadržano u dokumentu A/50/38.

Primećujući da će se države ugovornice koje su potpisale Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama sastati tokom 1995. godine na zahtev Generalne Skupštine kako bi razmogle mogućnost dopune čl. 20 Konvencije,

Podsećajući na raniju odluku, donetu na desetom zasedanju, da se obezbedi delotvornost rada Komiteta i da se spreči stvaranje nepoželjnog zastoja u razmatranju izveštaja država ugovornica,

Podsećajući na činjenicu da je Konvencija jedan od međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koje je potpisao najveći broj država,

Uzevši u obzir činjenicu da se članovi Konvencije odnose na osnovna ljudska prava žena u svim aspektima njihovog svakodnevnog života i u svim oblastima društva i države,

Zabrinut zbog nagomilanog posla koji je pred Komitetom kao posledica sve većeg broja država koje potpisuju Konvenciju, uz veliki broj izveštaja koji za to vreme čekaju na razmatranje, kao što je ukazano u aneksu I,

Zabrinut takođe zbog velikog vremenskog razmaka koji nastaje između dostavljanja izveštaja država ugovornica i razmatranja tih izveštaja, što stvara potrebu da države obezbeđuju dodatne informacije kako bi dopunile svoje izveštaje,

Imajući na umu činjenicu da je Komitet za eliminaciju diskriminacije žena jedino telo za sprovođenje ugovora o ljudskim pravima čije vreme sastajanja ograničava sama konvencija na kojoj počiva, i da sastanci ovog Komiteta traju najkraće od svih sastanaka tela za sprovođenje ugovora o ljudskim pravima, kao što je ukazano u aneksu II,

Primećujući da je ograničenje trajanja sednica, kako je određeno u Konvenciji, postalo ozbiljna prepreka u uspešnom radu Komiteta i njegovom delovanju u okviru Konvencije,

1. *Preporučuje* da države ugovornice razmotre na odgovarajući način dopunu čl. 20 Konvencije u vezi sa vremenom održavanja sastanka Komiteta, kako bi se omogućilo da se on sastaje jednom godišnje i da sednice traju onoliko dugo koliko je potrebno da bi Komitet uspešno funkcionisao u okviru Konvencije, bez ikakvih ograničenja osim onih o kojima odluči Generalna Skupština;
2. *Takođe preporučuje* da Generalna Skupština, dok se ne završi proces dorade Konvencije, izuzetno dozvoli Komitetu da u 1996. godini održi dve sednice, od kojih će svaka trajati po tri nedelje, a svakom zasedanju će prethoditi sastanci radnih grupa;
3. *Preporučuje dalje* da predsedavajući Komiteta podnese usmeni izveštaj na sastanku država ugovornica o teškoćama sa kojima se Komitet suočava u obavljanju svojih funkcija;
4. *Preporučuje* da Generalni sekretar dostavi državama ugovornicama tokom sastanka sve neophodne informacije o teretu rada koji je na Komitetu, i slične informacije o ostalim telima za sprovođenje konvencija o ljudskim pravima.

Šesnaesto zasedanje (1997)²³
Opšta preporuka br. 23: Politički i javni život

Države ugovornice preduzeće sve odgovarajuće mere kako bi suzbile diskriminaciju žena u političkom i javnom životu zemlje, a posebno obezbediti da žene ravnopravno sa muškarcima imaju pravo:

- (a) da glasaju na svim izborima i javnim referendumima, i da budu birane za sva tela koja se biraju javnim glasanjem;
- (b) da učestvuju u formulisanju vladine politike i njenom sprovođenju i da imaju javne položaje i obavljaju javne funkcije na svim nivoima vlasti;
- (c) da učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave političkim i javnim životom zemlje.

Uvod

1. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena pridaje poseban značaj učešću žena u javnom životu svojih zemalja. U preambuli Konvencije izričito se kaže:

"Podsećajući da se diskriminacijom žena krše načela ravnopravnosti i poštovanja ljudskog dostojanstva, predstavlja prepreku u učešću žena, da to predstavlja prepreku u ravnopravnom učešću žena u političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom životu njihovih zemalja, sputava dalji napredak društva i porodice i otežava potpun razvoj sposobnosti žena da učestvuju u službi svojih zemalja i čovečanstva."

2. U preambuli Konvencije se dalje ponavlja značaj učešća žena u donošenju odluka sledećim rečima: *"Uverene da potpun i svestran razvoj zemalja, blagostanje sveta i stvar mira zahtevaju najveće učešće žena, ravnopravno sa muškarcima, u svim sferama života."*
3. Dalje, u čl. 1 Konvencije, termin "diskriminacija žena" se tumači kao: *"svako razlikovanje, isključenje ili ograničenje u pogledu pola, što ima za posledicu ili cilj da ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje, ili vršenje od strane žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena."*
4. Druge konvencije, deklaracije i međunarodne analize pridaju izuzetan značaj učešću žena u javnom životu i postavljaju visoke međunarodne standarde ravnopravnosti. Tu spada Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima²⁴, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima²⁵, Konvencija o političkim pravima žena²⁶, Bečka deklaracija²⁷, stav 13 Pekinške deklaracije i Platforme delovanja²⁸, Opšti komentari 5 i 8 prema Konvenciji²⁹, Opšti komentar br. 25 koji je usvojio Komitet za ljudska prava³⁰, preporuka koju je usvojio Savet Evropske

²³ Sadržano u dokumentu A/50/38.

²⁴ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217A(III).

²⁵ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200 A (XXI) aneks.

²⁶ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 640 (VII).

²⁷ *Izveštaj Svetske konferencije o ljudskim pravima, Beč, 14-25 jun 1993.* (A/CONF.157/24 (Deo I)), poglavlje III.

²⁸ *Izveštaj Četvrte Svetske konferencije o ženama, Peking, 4-15 septembar 1995.* (A/CONF.177/20 i Add.1), poglavlje I, rezolucija 1, aneks I.

²⁹ Vidi *Zvanični izveštaji Generalne skupštine, četrdeset treće zasedanje, Dodatak br. 38* (A/43/38), poglavlje V.

³⁰ CCPR/21/21/Rev.1/Add.7, 27. avgust 1996.

Unije o ravnomernom učešću muškaraca i žena u procesu donošenja odluka³¹ i izveštaj Evropske Komisije "Kako stvoriti uravnotežen odnos polova u donošenju političkih odluka".³²

5. Čl. 7 obavezuje države ugovornice da preduzmu sve neophodne i odgovarajuće mere kako bi sprečile diskriminaciju žena u političkom i javnom životu i kako bi ženama garantovale ravnopravnost sa muškarcima u političkom i javnom životu. Obaveza navedena u čl. 7 obuhvata sve oblasti javnog i političkog života i nije ograničena samo na oblasti koje su spomenute u podstavovima (a), (b) i (c). Politički i javni život zemlje je širok pojam. On se odnosi na korišćenje političke moći, naročito na korišćenje zakonodavne, sudske, izvršne i administrativne moći. Ovaj pojam pokriva sve aspekte javne uprave kao i određivanje i sprovođenje politike na međunarodnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Takođe, ovaj pojam obuhvata i mnoge aspekte građanskog društva, uključujući javna veća i lokalne savete kao i aktivnosti takvih organizacija kao što su političke stranke, strukovni sindikati, strukovna ili industrijska udruženja, organizacije žena, lokalne organizacije i druge organizacije koje se bave javnim ili političkim životom.
6. Konvencija predviđa da ova ravnopravnost, kako bi mogla u praksi da funkcioniše, treba realizovati na poštenim periodičnim izborima koji se održavaju na principima opšteg prava glasa i tajnosti glasanja, na način koji garantuje izražavanje slobodne volje glasačkog tela onako kako to određuju međunarodni ugovori o ljudskim pravima, kao što je čl. 21 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i čl. 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.
7. Naglasak koji Konvencija stavlja na značaj jednakih mogućnosti i ravnopravnog učešća u javnom životu i procesima donošenja odluka naveo je Komitet da ponovo razmotri čl. 7 i da predloži državama ugovornicama da, prilikom preispitivanja zakona i politike, kao i dostavljanja izveštaja u skladu sa Konvencijom, treba da uzmu u obzir ovde navedene komentare i preporuke.

Komentari

8. Na javnu i privatnu sferu ljudske delatnosti oduvek se gledalo kao na dve odvojene oblasti, pa su shodno tome i uređivane. Za žene je bez izuzetka bila određena oblast privatnog i porodičnog života, koja je u vezi sa reprodukcijom i podizanjem dece. Na ove delatnosti se u svim društvima gledalo kao na manje vredne. Nasuprot tome, javni život, koji se poštovao i cenio, obuhvatao je širok krug delatnosti van oblasti privatnog i porodičnog. Tokom istorije muškarci su u isti mah i dominirali u sferi javnog života i imali moć da sputavaju i drže u pokornosti žene u sferi privatnog života.
9. Uprkos činjenici da je uloga žene ključna za opstanak porodice i društva i njihov napredak, žene nisu bile uključene u politički život i proces donošenja odluka, iako su ovi procesi uređivali njihov svakodnevni život i budućnost društva. Ovo zaobilazanje žena je, naročito u kriznim periodima, činilo da se ne čuju glasovi žena i da njihovi doprinosi i iskustva ostanu nevidljivi.
10. U svim nacijama, najznačajniji faktori koji ne dozvoljavaju ženama da učestvuju u javnom životu bili su kulturne vrednosti i verska ubeđenja, nedostatak odgovarajućih službi i činjenica da muškarci nisu prihvatili odgovarajući udeo u poslovima vođenja domaćinstva i odgajanja i brige o deci. Kulturna tradicija i verska ubeđenja su u svim narodima imali udela u procesu ograničavanja žena

³¹ 96/694/EC, Brisel, 2. decembar 1996.

³² Dokument Evropske komisije V/1206/96-EN (Mart 1996).

na privatne sfere delovanja i njihovog isključivanja iz aktivnog učešća u javnom životu.

11. Žene bi trebalo da budu rasterećene jednog dela obaveza u domaćinstvu kako bi mogle potpunije da učestvuju u životu svojih zajednica. Ekonomska zavisnost žene od muškarca često joj ne dozvoljava da donosi bitne političke odluke i da aktivno učestvuje u javnom životu. Dvostruki teret rada i ekonomske zavisnosti, uz dodatak dugog i teškog rada koji zahteva i političko i javno angažovanje, čini da žene nisu dovoljno aktivne u ovim oblastima.
12. Stereotipna shvatanja, uključujući i ona koja plasiraju mediji, ulogu žena u političkom životu svode na pitanja kao što su zaštita okoline, briga o deci ili zdravlje, i ne dozvoljavaju da se ženama poveri odgovornost za oblasti kao što su finansije, kontrola budžeta i rešavanje konflikata. Još jedna prepreka može da bude mali broj žena u profesijama iz kojih se biraju političari. U zemljama u kojima su žene vođe, taj njihov položaj je često posledica uticaja očeva, muževa ili muških rođaka, a ne njihovog ličnog uspeha na izborima.

Politički sistemi

13. Princip ravnopravnosti muškaraca i žena potvrđen je u ustavima i zakonima mnogih zemalja i u svim međunarodnim ugovorima. Pa ipak, u poslednjih 50 godina žene nisu ostvarile ravnopravnost, a njihov neravnopravan položaj podstiče nizak stepen učešća žena u javnom i političkom životu. Politika koju vode i odluke koje donose isključivo muškarci odražavaju samo jedan deo ljudskog iskustva i potencijala. Pravedno i svrsishodno uređenje društva zahteva uključivanje i učešće svih njegovih članova.
14. Nijedan politički sistem do sada nije priznao ženi pravo na puno i ravnopravno učešće i na korist od toga. Mada su demokratski sistemi povećali mogućnosti za učešće u političkom životu, mnoge ekonomske, društvene i kulturne prepreke na koje i dalje nailaze ograničavaju mogućnosti takvog angažovanja. Čak ni društva sa istorijski stabilnim demokratskim uređenjem nisu uspela da potpuno i ravnopravno vode računa o interesima ženske polovine stanovništva. Društva u kojima žene ne učestvuju u javnom životu i donošenju odluka ne mogu da se okarakterišu kao demokratska. Koncept demokratije imaće pravo i dinamično značenje i dugotrajan efekat tek kada u donošenju odluka budu podjednako učestvovali i muškarci i žene i kada odluke budu ravnopravno uzimale u obzir interese oba pola. Razmotreni izveštaji država ugovornica pokazuju da se, tamo gde žene stvarno i ravnopravno učestvuju u javnom životu i donošenju odluka, pospešuje proces ostvarenja prava žena i poštovanje Konvencije.

Privremene posebne mere

15. Mada je uklanjanje pravnih prepreka neophodno, ono nije dovoljno. Nedostatak potpunog i ravnopravnog učešća žena može da bude nenameran, kao posledica zastarelih postupaka i procedura koje nehotično idu u korist muškaraca. U čl. 4 Konvencija podstiče donošenje privremenih posebnih mera kako bi se obezbedilo puna primena članova 7 i 8. Zemlje koje su sprovele delotvorne privremene strategije u pokušaju da obezbede ravnopravno učešće muškaraca i žena, uvele su čitav niz mera, kao što je izbor, finansijska pomoć i obučavanje žena kandidata, promene u izbornom procesu, sprovođenje kampanja usmerenih na ravnopravno učešće muškaraca i žena, određivanje brojčanih ciljeva i kvota i postavljanje žena na javne položaje kao što su sudije ili druge profesije koje igraju važnu ulogu u svakodnevnom životu svih društava. Formalno uklanjanje prepreka i uvođenje privremenih posebnih mera koje podstiču ravnopravno

učešće muškaraca i žena u javnom životu društva nužni su preduslovi za postizanje istinske ravnopravnosti u političkom životu. Međutim, kako bi se prevazišle posledice vekovne dominacije muškaraca u javnoj sferi, ženama je takođe potrebna pomoć i podrška svih društvenih sektora za ostvarivanje potpunog i efektivnog učešća; u toj podršci treba da prednjače države ugovornice koje su potpisale Konvenciju, kao i političke stranke i zvaničnici. Države ugovornice imaju obavezu da obezbede da se privremene posebne mere urede tako da poštuju princip ravnopravnosti i da su u saglasnosti sa ustavnim principima koji garantuju ravnopravnost svih građana.

Rezime

16. Suštinski problem, koji je naglašen u Pekinškoj platformi delovanja, jeste raskorak između *de jure* i *de facto* stanja, odnosno između prava i stvarnog učešća žena u politici i javnom životu uopšte. Istraživanja pokazuju da, ukoliko učešće žena dođe do 30 ili 35 procenata (što se obično naziva "kritična masa"), postoji stvaran uticaj na politiku i sadržaj odluka, a politički život se revitalizuje.
17. Kako bi se postigla široka zastupljenost žena u javnom životu, one moraju da imaju jednako pravo na korišćenje političke i ekonomske moći; moraju potpuno i ravnopravno da učestvuju u procesima donošenja odluka na svim nivoima, kako nacionalnim tako i međunarodnim, kako bi mogle da doprinesu ostvarenju ravnopravnosti, napretka i mira. Za ostvarenje ovih ciljeva najvažnije je da se prihvati stav koji podrazumeva poštovanje razlika među polovima i potvrđivanje istinske demokratije. Iz tog razloga, od suštinskog je značaja uključivanje žena u javni život kako bi se iskoristio njihov doprinos, zaštitili njihovi interesi i kako bi se ostvarile garancije o ravnopravnom uživanju svih ljudskih prava za sve, bez obzira na pol. Puno učešće žena neophodno je ne samo da bi one preuzele deo moći već i da bi društvo kao celina napredovalo.

Pravo glasa i pravo da se bude biran (čl. 7, st. (a))

18. Konvencija obavezuje države ugovornice da u okviru ustava ili zakona preduzmu odgovarajuće korake koji će obezbediti da žene, na ravnopravnoj osnovi s muškarcima, uživaju pravo da glasaju na svim izborima i referendumima, kao i pravo da budu birane. Ova prava moraju da budu ostvarena i *de jure* i *de facto*.
19. Izveštaji država ugovornica pokazuju da, iako su skoro sve one usvojile ustavne ili druge pravne garancije koje muškarcima i ženama pružaju isto pravo glasa na svim izborima i javnim referendumima, u mnogim zemljama žene i dalje nailaze na teškoće u ostvarivanju ovih prava.
20. Činioci koji ometaju ostvarivanje ovih prava su sledeći:
 - (a) Ženama su često u manjoj meri nego muškarcima dostupne informacije o kandidatima, o izbornim političkim platformama stranaka i o proceduri glasanja; ove informacije im nisu dostupne krivicom vlade i političkih stranaka. Među ostale značajne činioce koji onemogućavaju puno i ravnopravno korišćenje prava glasa su nepismenost žena, nedovoljno znanje i nerazumevanje političkih sistema i uticaja koje političke inicijative i stavovi imaju na njihove živote. Nerazumevanje prava, obaveza i mogućnosti za promene koje pruža pravo glasa takođe ukazuju na činjenicu da žene nisu uvek uvedene u biračke spiskove;
 - (b) Dvostruki teret rada koji žene nose, kao i ekonomska zavisnost, često umanjuju vreme ili mogućnost da žena prati izborne kampanje i da slobodno koristi pravo glasa;

- (c) U mnogim zemljama tradicija i društveni i kulturni stereotipi ne dozvoljavaju ženama da koriste pravo glasa. Mnogi muškarci kontrolišu ili utiču na glasanje žena ubeđivanjem ili direktnim radnjama, uključujući i glasanje umesto žene. Svaki takav postupak treba da se spreči;
 - (d) Među ostale činioce koji u nekim zemljama koče uključivanje žena u javni ili politički život svoje zajednice spadaju: ograničavanje slobode kretanja ili prava učešća, preovlađujući negativni stavovi u odnosu na učešće žena u politici i nedostatak poverenja i podrške ženama kandidatima u biračkom telu. Pored toga, nekim ženama je bavljenje politikom neprimereno i stoga izbegavaju učešće u političkim kampanjama.
21. Ovi činioци barem u jednom delu objašnjavaju paradoksalnu činjenicu da žene, koje predstavljaju polovinu svakog biračkog tela, ne koriste svoju političku moć niti formiraju blokove koji će zastupati njihove interese ili menjati vlast, ili pak ukinuti diskriminatornu politiku.
 22. Izborni sistem, podela mesta u skupštini i izbor određene oblasti značajno utiču na procenat žena u skupštini. Političke stranke moraju da prihvate principe jednakih mogućnosti i demokratije i da pokušaju da stvore ravnotežu između broja muških i ženskih kandidata.
 23. Na uživanje prava glasa od strane žena ne treba da se primenjuju ograničenja ili uslovi koji se ne primenjuju na muškarce ili koji nesrazmerno utiču na žene. Na primer, ograničavanje prava glasa na osobe sa određenim stepenom obrazovanja, osobe koje poseduju određeni minimum imovine ili samo na pismene osobe ne samo da je nerazumno, već može da predstavlja kršenje zagarantovanih osnovnih ljudskih prava. Ovakva ograničenja takođe mogu nesrazmerno da utiču na žene i da time krše odredbe Konvencije.

Pravo na učešće u formiranju državne politike (čl. 7, st. (b))

24. Učešće žena u formiranju politike vlasti je, uopšteno posmatrano, i dalje nedovoljno. Mada je u nekim zemljama učinjen značajan napredak u postizanju ravnopravnosti, u mnogim zemljama je učešće žena zapravo smanjeno.
25. Čl. 7(b) takođe zahteva od država ugovornica da obezbede ženama pravo da u punoj meri učestvuju i da budu zastupljene u formulisanju javne politike u svim sektorima i na svim nivoima. To bi pomoglo da pitanja uzrokovana pravljem razlike između polova ostanu u središtu interesovanja i ukazalo na odgovarajuću perspektivu u procesu formulisanja politike.
26. Države ugovornice dužne su da, tamo gde je to u njihovoj moći, postavljaju žene za najviše donosioce odluka i da konsultuju i prihvataju savete grupa koje zastupaju stavove žena i njihove interese.
27. Države ugovornice su dalje dužne da obezbede da se otkriju i prevaziđu prepreke u punom učešću žena u formulisanju državne politike. U ove prepreke spada shvatanje da je dovoljno izabrati simbolične ženske predstavnike, kao i tradicionalna i uobičajena shvatanja koja otežavaju učešće žena. Ukoliko žene nisu široko zastupljene na višim nivoima vlasti ili kada se ne konsultuju na odgovarajući način ili se uopšte ne konsultuju, državna politika nije sveobuhvatna i delotvorna.
28. Mada države ugovornice uglavnom imaju moć da žene imenuju više državne i administrativne položaje, političke stranke su takođe dužne da obezbede postavljanje žena na stranačke spiskove i njihovo kandidovanje za izbore u oblastima u kojima imaju izgleda za uspeh. Takođe, države ugovornice treba da pokušaju da obezbede imenovanje žena u vladina savetodavna tela na ravnopavnoj osnovi s muškarcima, i da obezbede da ova tela uzmu u obzir, na

način koji smatraju shodnim, stavove grupa koje zastupaju žene. Suštinska ja obaveza vlasti da podstiču ovakve inicijative, da usmeravaju i vode javno mnjenje i izmenjuju stavove koji diskriminišu žene ili onemogućavaju uključanje žena u politički i javni život.

29. Mere koje je usvojio određen broj država ugovornica kako bi obezbedile ravnopravnu zastupljenost žena na visokim državnim i administrativnim položajima obuhvataju: usvajanje pravila prema kojima se, kada su kandidati podjednako kvalifikovani, prednost daje ženskom kandidatu; usvajanje pravila da ni muškarci ni žene ne treba da predstavljaju manje od 40 procenata bilo kog javnog tela; određivanje kvote za žene članove kabineta i kandidate za obavljanje javnih funkcija; konsultovanje organizacija žena kako bi se obezbedilo da se za učešće u javnim telima imenuju žene sa odgovarajućim kvalifikacijama, kao i stvaranje i vođenje registara o takvim ženama da bi se olakšalo imenovanje žena na pozicije u javnim telima. Ako članove savetničkih tela nominuju privatne organizacije, države ugovornice treba da podstiču ove organizacije da odrede odgovarajuće kvalifikovane žene za članstvo u pomenutim telima.

Pravo na javni položaj i na obavljanje svih javnih funkcija (čl.7, st. (b))

30. Razmatrani izveštaji država ugovornica pokazuju da ženama nisu dostupni najviši položaji u kabinetima, javnim službama i javnoj administraciji, u pravosuđu i pravnim sistemima. Žene se retko biraju na ove visoke ili uticajne položaje i dok u nekim državama raste broj žena koje su na nižim položajima ili se bave poslovima koji su obično vezani za dom ili porodicu, one čine samo beznačajnu manjinu na položajima na kojima se donose odluke vezane za ekonomsku politiku ili razvoj, politička pitanja, odbranu, mirovne misije, rešavanje konflikata ili tumačenje ustava i donošenje ustavnih odluka.
31. Razmatrani izveštaji država ugovornica takođe pokazuju da u nekim slučajevima zakon ne dozvoljava ženama da uživaju rojalističke privilegije, da služe kao sudije u verskim ili tradicionalnim sudovima kojima je država poverila određenu nadležnost, ili da učestvuju na ravnopravnoj osnovi u funkcionisanju vojnog aparata. Ovakve odredbe diskriminišu žene, onemogućavaju da društvo uživa koristi koje proizilaze iz sposobnosti žena u ovim oblastima života zajednice i u suprotnosti su s principima garantovanim u Konvenciji.

Pravo na učešće u nevladinim, javnim i političkim organizacijama (čl. 7, st. (c))

32. Razmatrani izveštaji država ugovornica pokazuju, u retkim slučajevima kada su dostavljeni podaci o političkim strankama, da su žene manje zastupljene ili koncentrisane na manje uticajnim položajima nego muškarci. Pošto su političke stranke važno sredstvo u donošenju odluka, vlasti treba da ih podstaknu da razmotre u kojoj meri su žene ravnopravni učesnici u aktivnostima stranaka i da, tamo gde to nije slučaj, sagledaju uzroke ovakvog stanja. Treba ohrabriti političke stranke da usvoje delotvorne mere, uključujući obezbeđivanje informacija i finansijskih i drugih sredstava, kojima će prevazići prepreke ka punom učešću i zastupljenosti žena i obezbediti da žene u praksi imaju jednake mogućnosti da budu zvaničnici stranaka i da se kandiduju za izbore.
33. Mere koje su neke političke stranke preduzele obuhvataju: rezervisanje određenog minimalnog broja ili procenta položaja u izvršnim telima za žene, obezbeđivanje ravnoteže između broja muškaraca i žena kandidovanih na izborima i brige o tome da se ženama ne dodeljuju najnepovoljnije izborne jedinice ili najnepovoljnija mesta na stranačkim listama. Države ugovornice treba

da obezbede da se ovakve privremene posebne mere izričito odobre prema antidiskriminatornom zakonodavstvu ili prema ustavnim garancijama o ravnopravnosti.

34. Ostale organizacije kao što su sindikati i političke stranke imaju obavezu da pokažu privrženost prema principu jednakosti polova u svojim osnivačkim aktima, u primeni tih akata i u stvaranju izvršnih odbora u kojima su ravnopravno zastupljeni muškarci i žene, kako bi ova tela mogla da iskoriste ravnopravno učešće svih društvenih sektora i doprinos oba pola. Ove organizacije takođe pružaju značajne mogućnosti za obuku žena u političkim veštinama, učešću u javnom životu i liderskim veštinama, kao što čine i nevladine organizacije.

Čl. 8 (međunarodni nivo)

Države ugovornice preduzeće sve odgovarajuće mere kako bi ženama pružile mogućnost da, ravnopravno s muškarcima i bez bilo kakve diskriminacije, predstavljaju svoje države na međunarodnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija.

Komentari

35. Prema čl. 8, vlasti su dužne da obezbede zastupljenost žena na svim nivoima i u svim oblastima međunarodnih odnosa. To zahteva uključivanje žena u odlučivanje o ekonomskim i vojnim pitanjima, u multilateralnu i bilateralnu diplomatiju, i u sastav zvaničnih delegacija na međunarodnim i regionalnim konferencijama.
36. Iz razmatranja izveštaja država ugovornica očigledno je da većina država u značajnoj meri isključuje žene iz diplomatskih i konzularnih službi, posebno kada je reč o višim položajima. Žene se uglavnom upućuju u svojstvu ambasadora u diplomatski manje značajne zemlje, a u nekim slučajevima se prilikom izbora vrši diskriminacija žena na osnovu bračnog statusa. U drugim slučajevima suprug ili porodica žena diplomata ne uživaju iste pogodnosti kao u slučaju muškaraca diplomata. Ženama se često uskraćuje mogućnost da se bave međunarodnim radom zbog predrasuda o njihovim porodičnim obavezama, kao na primer da žena zbog brige o članovima porodice ne može da prihvati imenovanje.
37. U mnogim stalnim misijama Ujedinjenih Nacija i drugih međunarodnih organizacija nema žena diplomata, a na višim položajima ih ima veoma malo. Slično je i na sastancima eksperata i konferencijama na kojima se utvrđuju međunarodni i globalni ciljevi, agende i prioriteti. Organizacije u sastavu Ujedinjenih Nacija i razne ekonomske, političke i vojne strukture na regionalnim nivoima postale su značajni međunarodni poslodavci, ali i u njima su žene još uvek manjina koncentrisana na nižim položajima.
38. Malo je prilika da muškarci i žene ravnopravno predstavljaju države na međunarodnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija. To je često posledica činjenice da ne postoje objektivni kriterijumi i postupci za postavljanje i unapređenje na odgovarajuće položaje i u sastav zvaničnih delegacija.
39. Globalizacija u savremenom svetu čini da uključivanje i učešće žena u radu međunarodnih organizacija, na ravnopravnoj osnovi s muškarcima, postaje sve značajnije. Imperativ je da vlasti u programe rada svih međunarodnih tela uključe stavove zasnovane na ravnopravnosti polova i prava žena. Mnoge ključne odluke o globalnim problemima, kao što su mirovno posredovanje i rešavanje konflikata, izdaci za vojsku i nuklearno razoružanje, razvoj i zaštita okoline,

međunarodna pomoć i ekonomske reforme, donose se uz ograničeno učešće žena. Ovakvo stanje ne odgovara stepenu učešća žena u ovim oblastima na nevladinom nivou.

40. Kada bi se "kritična masa" (preko 30%) žena uključila u međunarodne pregovore, mirovne misije, sve nivoe preventivne diplomatije, posredovanja, humanitarne pomoći, socijalnih pomirenja, mirovnih pregovora i sistema međunarodnog krivičnog prava, razlika bi bila veoma vidljiva. Kada je reč o oružanim sukobima, neophodna je perspektiva i analiza zasnovana na razlici i ravnopravnosti polova da bi se shvatile različite posledice koje ovi sukobi ostavljaju na muškarce i na žene.³³

Preporuke

Članovi 7 i 8

41. Države ugovornice treba da obezbede da su odredbe njihovih ustava i zakona u saglasnosti s principima iz Konvencije, posebno s članovima 7 i 8.
42. Države ugovornice imaju obavezu da preduzmu sve neophodne mere, uključujući usvajanje odgovarajućih zakona u skladu s ustavom, da bi obezbedile da organizacije kao što su političke stranke i sindikati, koji možda nemaju direktnih obaveza prema Konvenciji, ne prave razliku između muškaraca i žena i da poštuju principe sadržane u članovima 7 i 8.
43. Države ugovornice treba da utvrde i sprovedu privremene posebne mere kako bi obezbedile ravnopravnu zastupljenost žena u svim oblastima regulisanim članovima 7 i 8.
44. Države ugovornice treba da iznesu uzroke i posledice za bilo kakve rezerve na članove 7 i 8, i da ukažu na to da li te rezerve odražavaju tradicionalne, običajne ili stereotipne stavove o ulozi žene u društvu, kao i da navedu mere koje su države ugovornice preduzele da pomenute stavove iskorene. Države ugovornice bi trebalo da razmatraju opravdanost ovih rezervi i da u svojim izveštajima predvide plan za njihovo povlačenje.

Čl. 7

45. Shodno čl. 7, st. (a), mere koje treba utvrditi, sprovesti i nadzirati su:

- (a) Uspostavljanje balansa između muškaraca i žena na javnim položajima;
- (b) Obezbeđivanje da žene razumeju svoje pravo glasa, značaj ovog prava i način njegovog ostvarivanja;
- (c) Obezbeđivanje da se prevaziđu prepreke za ostvarenje ravnopravnosti, uključujući one koje su posledica nepismenosti, nerazumevanja jezika, siromaštva i ograničenja slobode kretanja žena;
- (d) Pomaganje ženama koje imaju ovakve probleme da koriste svoje pravo da biraju i da budu birane.

46. Prema čl. 7, st. (b), među takve mere spadaju one koje treba da obezbede:

- (a) Ravnopravnu zastupljenost žena u formulisanju državne politike;

³³ Vidi st. 141 Platforme akcije usvojene na četvrtoj Svetskoj konferenciji žena održanoj u Pekingu od 4 do 15 septembra 1995. (A/CONF.177/20, Poglavlje. I, rezolucija 1, aneks II). Vidi takođe st. 134, koji u delu glasi: "Jednak pristup i punopravno učešće žena u strukturama vlasti i njihovo puno uključivanje u napore ka prevenciji i rešavanju konflikata su od izuzetnog značaja za uspostavljanje i promovisanje mira i sigurnosti."

- (b) Ostvarivanje u praksi prava žene da obavlja javne dužnosti;
- (c) Da se biraju žene koje imaju ugled i koje mogu da utiču na javno mnjenje.

47. Shodno čl. 7, st. (c), među takve mere spadaju one koje treba da:

- (a) Obezbede da se usvoje delotvorni zakoni koji zabranjuju diskriminaciju žena;
- (b) Podstiču nevladine organizacije i javne i političke organizacije da usvoje strategije koje pomažu zastupljenosti i učešću žena u radu ovih organizacija.

48. Prilikom izveštavanja po čl. 7, države ugovornice treba da:

- (a) Opišu zakonske odredbe kojima se sprovode u delo prava sadržana u čl. 7;
- (b) Dostave detaljne informacije o svakom vidu ograničavanja ovih prava, bez obzira na to da li potiču od zakonskih odredbi ili tradicionalnih, verskih ili kulturnih običaja;
- (c) Opišu mere uvedene da bi se prevazišle prepreke u uživanju ovih prava;
- (d) Uključe u izveštaje statističke podatke, razdvojene prema polovima, koji pokazuju procentualni odnos muškaraca i žena koji uživaju pomenuta prava;
- (e) Opišu vrste političkih mera u čijem formulisanju učestvuju žene, uključujući programe razvoja, i da ukažu na nivo i razmere učešća žena;
- (f) Prema čl. 7, st. (c), opišu u kojim razmerama žene učestvuju u radu nevladinih organizacija u svojim zemljama, uključujući organizacije žena;
- (g) Analiziraju u kojim se razmerama država ugovornica stara da se takve organizacije konsultuju, i kakva je njihova savetodavna uloga u formulisanju i sprovođenju političkih poteza na svim nivoima;
- (h) Dostave informacije i analiziraju koji činioci doprinose nedovoljnoj zastupljenosti žena među članovima i zvaničnicima političkih stranaka, sindikata, organizacija poslodavaca i profesionalnih udruženja.

Član 8

49. Među mere koje treba utvrditi, sprovesti i nadzirati spadaju mere koje obezbeđuju uravnoteženiji odnos između polova kada je reč o članovima svih tela u sastavu Ujedinjenih Nacija, uključujući glavne komitete i Generalnu skupštinu, Ekonomski i socijalni savet i ekspertska tela, uključujući tela za sprovođenje ugovora, i mere koje obezbeđuju uravnoteženiji odnos između polova kada je reč o onima koji se imenuju za članove nezavisnih radnih grupa ili kao izvestioci za određenu državu ili specijalni izvestioci.

50. Prilikom izveštavanja po čl. 8, države ugovornice treba da:

- (a) Dostave statističke podatke, razdvojene prema polovima, koji pokazuju koliki je procenat žena u diplomatskim službama ili stalno zaduženo za predstavljanje države na međunarodnom nivou, uključujući učestvovanje u vladinim delegacijama na međunarodnim konferencijama i imenovanje članova misija za očuvanja mira ili rešavanja konflikata, kao i o višim položajima koje žene zauzimaju u određenom sektoru;
- (b) Opišu koji su naponi učinjeni da se postave objektivni kriterijumi i procesi za postavljanje i unapređenje žena na relevantne položaje i u zvanične delegacije;
- (c) Opišu korake koje su preduzele da u javnosti šire informacije o međunarodnim obavezama vlasti koje se tiču žena i o zvaničnim dokumentima koje su izradili multilateralne forumi, i posebno, o vladinim i nevladinim telima odgovornim za unapređenje položaja žena;

- (d) Dostave informacije vezane za diskriminaciju žena zbog njihove političke aktivnosti, bilo kao pojedinaca ili kao članova organizacija žena ili drugih organizacija.

Dvadeseto zasedanje (1999)³⁴

Opšta preporuka br. 24: Čl. 12 Konvencije (žene i zdravlje)

1. Komitet za eliminaciju diskriminacije prema ženama, potvrđujući da je dostupnost zdravstvene zaštite, uključujući i reproduktivnu zaštitu, osnovno pravo garantovano Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama, odlučio je da na svom dvadesetom zasedanju, shodno čl. 21, izradi opštu preporuku o čl. 12 Konvencije.

Uvod

2. Poštovanje čl. 12 Konvencije od strane država ugovornica ima presudan značaj za zdravlje i dobrobit žena. Ovaj član zahteva od država da ukinu diskriminaciju žena u pogledu dostupnosti zdravstvene zaštite tokom života, naročito u pogledu planiranja porodice, trudnoće, u periodu neposredno nakon porođaja i kasnije. Razmotreni izveštaji država ugovornica u skladu s čl. 18 Konvencije pokazuju da je pitanje zdravlja žene prihvaćeno kao najvažnija tema za unapređenje zdravlja i dobrobiti žena. Kako bi pomogla državama ugovornicama i onima koji se posebno interesuju i bave pitanjima vezanim za zdravlje žene, ova opšta preporuka teži da objasni kako Komitet razume čl. 12 i da iznese mere za suzbijanje diskriminacije kako bi se ostvarilo pravo žena na najviši dostupan standard zdravlja.
3. Pomenuti ciljevi su takođe razmatrani i na nedavno održanim svetskim konferencijama Ujedinjenih Nacija. Pripremajući ovu opštu preporuku, Komitet je uzeo u obzir relevantne programe delovanja usvojene na svetskim konferencijama Ujedinjenih Nacija, posebno programe Svetske konferencije o ljudskim pravima održane 1993. godine, Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju održanoj 1994. godine i Četvrte svetske konferencije o ženama održane 1995. godine. Komitet je takođe uzeo u obzir rad Svetske zdravstvene organizacije (WHO), Fonda za stanovništvo Ujedinjenih Nacija (UNFPA) i ostalih tela Ujedinjenih Nacija. Pored toga, Komitet je u pripremi ove opšte preporuke sarađivao sa velikim brojem nevladinih organizacija čiji se eksperti bave zdravljem žena.
4. Komitet je uočio veliki značaj koji dokumenti Ujedinjenih Nacija pridaju pravu na zdravlje i na uslove koji omogućavaju postizanje dobrog zdravlja. Među ovim dokumentima su Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Konvencija o pravima deteta i Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije.
5. Komitet se takođe poziva na svoje ranije opšte preporuke o obrezivanju žena, virusu imunodeficijencije/stečenom sindromu imunodeficijencije (HIV/SIDA), ženama invalidima, nasilju nad ženama i ravnopravnosti u porodičnim odnosima. Sve ove preporuke odnose se na pitanja koja su nezaobilazna u obezbeđivanju punog poštovanja čl. 12 Konvencije.

³⁴ Sadržano u dokumentu A/54/38/Rev.1, poglavlje I.

6. Mada biološke razlike između muškaraca i žena mogu da dovedu do razlika u zdravstvenom stanju, postoje i društveni činioci koji utiču na zdravstveno stanje muškaraca i žena. Oni mogu da stvore razlike i među samim ženama. Iz tog razloga, potrebno je posvetiti posebnu pažnju zdravstvenim potrebama i pravima žena koje pripadaju posebno osetljivim grupama ili grupama koje se nalaze u izrazito nepovoljnom položaju, kao što su žene migranti, izbeglice i interno raseljene žene, ženska deca i starije žene, žene koje se bave prostitucijom, domorodačke žene i fizički ili mentalno obolele žene.
7. Komitet skreće pažnju na to da pravo žena na zdravlje može potpuno da se ostvari samo ako države ugovornice ispune svoju obavezu da poštuju, štite i unapređuju osnovno ljudsko pravo žena na odgovarajuću ishranu tokom života. Ova obaveza podrazumeva obezbeđivanje zaliha bezbedne i zdrave hrane, prilagođene lokalnim uslovima. S tim u vezi, države ugovornice treba da preduzmu korake koji će olakšati fizički i ekonomski pristup produktivnim resursima, naročito u slučaju žena iz ruralnih područja, i da se na druge načine postaraju da, u okviru svoje nadležnosti, zadovolje posebne potrebe žena u ishrani.

Čl. 12

8. U čl. 12 stoji:

"1. Države ugovornice preduzimaju odgovarajuće mere radi eliminisanja diskriminacije žena u oblasti zdravstvene zaštite kako bi, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca, obezbedile dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući one koje se odnose na planiranje porodice.

"2. Bez obzira na odredbe stava 1 ovog člana, države ugovornice obezbeđuju odgovarajuće zdravstvene usluge ženama za vreme trudnoće, porođaja i u periodu nakon rođenja deteta, obezbeđivanjem besplatnih usluga, kada je to potrebno, kao i odgovarajuće ishrane za vreme trudnoće i dojenja."

Države ugovornice se ohrabruju da se bave pitanjem zdravlja žene tokom njenog života. Stoga će, u smislu ove opšte preporuke, termin "žene" podrazumevati i devojčice i adolescente. U opštoj preporuci biće iznesena analiza ključnih elemenata čl. 12 od strane Komiteta.

Ključni elementi Čl. 12(1)

9. Države ugovornice su u najboljoj poziciji da izveštavaju o najvećim zdravstvenim problemima koji pogađaju žene u određenoj zemlji. Stoga, kako bi Komitet mogao da proceni da li su mere za suzbijanje diskriminacije žena u oblasti zdravstva odgovarajuće, države ugovornice moraju da izveštavaju o zakonima koji uređuju zdravstvo, planovima i programima za žene uz navođenje pouzdanih podataka, razdvojenih prema polu, o učestalosti pojavljivanja i štetnosti bolesti i stanja opasnih po zdravlje i ishranu žena, kao i o dostupnosti i delotvornosti preventivnih mera i mera za lečenje. Izveštaji podneti Komitetu moraju da pokažu da su zdravstveni zakoni i odgovarajući planovi i strategije zasnovani na analizama naučnih i etičkih istraživanja i proceni zdravstvenog stanja i potreba žena u određenoj zemlji. Takođe, izveštaji treba da uzmu u obzir sve etničke, regionalne i društvene varijacije ili postupke zasnovane na religiji, tradiciji ili kulturi.

10. Komitet podstiče države ugovornice da u svoje izveštaje uključuju podatke o bolestima, zdravstvenim stanjima i stanjima štetnim po zdravlje koji na žene ili određene grupe žena utiču drugačije nego na muškarce, kao i podatke o eventualnim intervencijama države u vezi s tim.
11. Mere preduzete u borbi protiv diskriminacije prema ženama smatraće se neodgovarajućim ukoliko u okviru sistema zdravstvene zaštite ne postoje službe koje mogu da spreče, otkriju i leče bolesti karakteristične za žene. Država ugovornica sprovodi diskriminaciju ukoliko odbija da zakonima utvrdi obavezu pružanja ženama određenih reproduktivnih zdravstvenih usluga. Ako, na primer, zdravstveni radnici odbiju da vrše takve usluge na osnovu prigovora savesti, treba da se uvedu mere koje će da obezbede da se žene upućuju na alternativne oblike zdravstvene zaštite.
12. Države ugovornice treba da izveste Komitet o tome koliko su, prema njihovom shvatanju, strategije i mere zdravstvene zaštite usmerene ka ostvarenju prava žena u oblasti zdravstva, iz perspektive potreba i interesa žena, i koliko su usmerene na poštovanje specifičnih obeležja i činilaca koji su kod žena drugačiji nego kod muškaraca, kao što su:
 - (a) Biološki činioci koji su kod žena drugačiji nego kod muškaraca, kao što su menstrualni ciklus, reproduktivna funkcija i menopauza. Još jedan primer za to je veći rizik od izloženosti bolestima koje se prenose seksualnim putem kod žena nego kod muškaraca;
 - (b) Društveno-ekonomski činioci koji se razlikuju kod žena uopšte ili kod pojedinih grupa žena. Na primer, odnosi zasnovani na nejednakoj moći muškaraca i žena, bilo u kući ili na radnom mestu, mogu negativno da utiču na ishranu i zdravlje žena. Žene takođe mogu da budu izložene raznim oblicima nasilja koji utiču na njihovo zdravlje. Devojčice i adolescentkinje su često podložne seksualnom zlostavljanju od strane starijih muškaraca i članova porodice, što ih dovodi u rizik od nanošenja fizičkih i psihičkih povreda i neželjene prevremene trudnoće. Neki kulturni ili tradicionalni postupci, kao što je oštećivanje ženskih genitalija, takođe nose sa sobom veliki rizik od smrti ili invaliditeta;
 - (c) Psiho-socijalni činioci koji se razlikuju kod muškaraca i žena. Oni obuhvataju depresiju, posebno depresiju koja nastupa nakon raskida veze, kao i druga psihološka stanja, na primer ona koja dovode do poremećaja u ishrani, kao što su anoreksija i bulimija;
 - (d) Mada nepostojanje poštovanja integriteta pacijenata utiče i na muškarce i na žene, ono može da natera žene da odustanu od traženja saveta ili lečenja, pa tako negativno utiče na zdravlje i dobrobit žena. Žene it tog razloga nerado traže medicinsku pomoć u slučaju oboljenja genitalnog trakta, kontracepcije, neuspelog abortusa i u slučajevima kada su žrtve seksualnog ili fizičkog nasilja.
13. Dužnost država ugovornica da na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena obezbede jednaku dostupnost službama za zaštitu zdravlja, informacijama i obrazovanju, uključuje i obavezu da se poštuju, štite i ostvaruju prava žena na zdravstvenu zaštitu. Države ugovornice dužne su da obezbede da zakoni, sprovođenje i mere politike budu usklađeni sa ove tri obaveze. Takođe moraju da stvore sistem koji obezbeđuje efektivnu sudsku zaštitu. Ukoliko to ne učine krše čl. 12 Konvencije.
14. Obaveza poštovanja ovih prava podrazumeva i da države ugovornice neće ometati postupke koje žene preduzimaju da bi zaštitile svoje zdravlje. Države

ugovornice treba da izveštavaju o tome kako državni i privatni zdravstveni radnici ispunjavaju svoju obavezu da poštuju prava žena na zdravstvenu zaštitu. Na primer, države ugovornice ne bi trebalo da uskraćuju ženama pristup zdravstvenim službama i klinikama na osnovu toga što žene nema odobrenje supruga, partnera, roditelja ili nadležnih vlasti, zato što nisu udate,³⁵ ili zato što su žene. U ostale prepreke koje ženama onemogućavaju pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti spadaju i zakoni koji proglašavaju za krivično delo određene medicinske zahvate kojima pribegavaju samo žene, ili kažnjavaju žene koje se podvrgavaju takvim zahvatima.

15. Dužnost poštovanja prava žena na zdravstvenu zaštitu nalaže državama ugovornicama, njihovim izvršnim organima i zvaničnicima da spreče i sankcionišu kršenje tih prava od strane pojedinaca ili organizacija. Pošto je nasilje zasnovano na razlikovanju polova problem od presudnog značaja za zdravlje žena, države ugovornice treba da obezbede:

- (a) Usvajanje i sprovođenje u delo zakona i kreiranje odgovarajuće politike, uključujući protokole o zdravstvenoj zaštiti, i bolničke procedure koje će se odnositi na nasilje nad ženama i seksualno zlostavljanje ženske dece, kao i formiranje odgovarajućih službi zdravstvene zaštite;
- (b) Obučavanje zdravstvenih radnika tako da prihvataju i poštuju razlike među polovima, da bi mogli da otkrivaju nasilje zasnovano na razlikovanju polova i kontrolišu njegove zdravstvene posledice;
- (c) Odgovarajuće procedure za razmatranje žalbi i odgovarajuće kažnjavanje profesionalnih zdravstvenih radnika koji su krivi za seksualno zlostavljanje ženskih pacijenata;
- (d) Usvajanje i sprovođenje u delo zakona koji će zabraniti oštećivanje ženskih genitalija i udavanje devojčica.

16. Države ugovornice treba da obezbede odgovarajuću zaštitu i medicinske usluge, uključujući savetovaništva i tretmane za lečenje od trauma, za žene u izuzetno teškom položaju, kao što su žene zahvaćene oružanim sukobima ili žene izbeglice.

17. Dužnost da se ostvare pomenuta prava obavezuje države ugovornice da preuzmu odgovarajuće zakonodavne, sudske, administrativne, budžetske, ekonomske i druge mere, koliko im to raspoloživa novčana sredstva dozvoljavaju, kako bi obezbedile ostvarivanje prava žena na zdravstvenu zaštitu. Studije, kao što su one o koje ukazuju na visok stepen smrtnosti i oboljenja među majkama u svetu ili one koje pokazuju da bi veliki broj parova želeo da ograniči broj dece ali im nije dostupan ili ne koriste nijedan oblik kontracepcije, značajne su jer ukazuju na oblasti u kojima bi države ugovornice mogle da prekrše svoje obaveze u pogledu obezbeđivanja zdravstvene zaštite žena. Komitet zahteva od država ugovornica da izveste o tome šta su učinile u pogledu povećanog broja obolelih žena, naročito ako je ovakvo stanje moguće preduprediti, kao što je slučaj, na primer, s tuberkulozom ili HIV/AIDS virusom. Komitet je zabrinut zbog činjenice da države sve manje ispunjavaju ove obaveze jer prepuštaju privatnim agencijama vođenje oblasti zdravstvene zaštite koja bi trebalo da je u nadležnosti države. Države ugovornice ne mogu da skinu sa sebe odgovornost u ovoj oblasti tako što će ustupiti ili preneti nadležnost na privatne agencije. Stoga države ugovornice treba da izveštavaju o onome što su učinile kako bi organizovale procese upravljanja i svih struktura čije javne funkcije imaju za cilj unapređenje i

³⁵ Vidi *Službene zapisnike Generalne Skupštine, četrdeset deveto zasedanje, Dodatak br. 38 (A/49/38)*, poglavlje I (A), opšta preporuka 21, st. 29.

zaštitu zdravlja žena. Treba takođe da uključe informacije o pozitivnim merama koje su preduzete da ograniče kršenje prava žena od strane trećih lica i da zaštite zdravlje žena, kao i o merama koje su preduzele da obezbede sprovođenje odgovarajućih usluga.

18. Problem HIV/AIDS virusa i ostalih bolesti koje se prenose seksualnim putem su od suštinskog značaja za pravo žena i adolescentkinja na seksualno zdravlje. Adolescentkinjama i ženama u mnogim zemljama nisu dostupni podaci i službe koji su neophodni u obezbeđivanju seksualnog zdravlja. Kao posledica neravnopravnih odnosa među polovima i neravnomerno raspoređene moći, žene i adolescentkinje često nisu u položaju da mogu da odbiju seks ili da insistiraju na zdravim i odgovornim oblicima seksualnih odnosa. Štetni tradicionalni postupci, kao što je oštećivanje ženskim genitalija, poligamija ili silovanje u braku, takođe može da izloži devojčice i žene riziku od HIV/AIDS virusa i ostalih bolesti koje se prenose seksualnim odnosom. Žene koje se bave prostitucijom takođe su veoma podložne ovim bolestima. Države ugovornice treba da obezbede, bez predrasuda ili diskriminacije, pravo na informisanje o polnom zdravlju, obrazovanju i službama koje su dostupne svim ženama i devojčicama, uključujući i one koje su bile predmet trgovine, čak i ako nisu legalno nastanjene u toj zemlji. Države ugovornice treba posebno da obezbede adolescentima oba pola uživanje prava na obrazovanje o seksu i reproduktivnom zdravlju. Ovo obrazovanje treba da vodi odgovarajuće obučeno osoblje u okviru posebno napravljenih programa koji će poštovati njihovo pravo na privatnost i poverljivost.
19. Države ugovornice treba da navedu u svojim izveštajima na koji način utvrđuju da li je ženama dostupna zdravstvena zaštita na ravnopravnoj osnovi s muškarcima, kako bi pokazale da se pridržavaju čl. 12. Prilikom utvrđivanja, države ugovornice bi trebalo da imaju na umu odredbe čl. 1 Konvencije. Izveštaji bi dakle morali da sadrže i komentare o uticaju koji zdravstvena politika, odgovarajuće procedure, zakoni i protokoli imaju na žene, kada se njihov položaj uporedi s položajem muškaraca.
20. Žene imaju pravo da ih odgovarajuće obučeno osoblje detaljno informiše o izboru koji imaju prilikom pristajanja na lečenje ili učestvovanje u medicinskom istraživanju, uključujući korist koju bi mogle da imaju i potencijalne štetne posledice postupaka koji im se predlažu, kao i alternative koje im stoje na raspolaganju.
21. Države ugovornice treba da izveštavaju o merama koje su preduzele da bi uklonile prepreke s kojima se žene suočavaju kada traže pomoć službi za zaštitu zdravlja, i o merama koje su preduzele da bi obezbedile ženama da blagovremeno koriste usluge pomenutih službi i da im one budu dostupne. Među ovakve prepreke spadaju zahtevi ili uslovi koji unapred onemogućuju ženi pristup odgovarajućim službama, kao što su visoke cene medicinskih usluga, zahtev da lečenje prethodno odobri suprug, roditelj ili uprava bolnice, velika udaljenost od mesta lečenja i nedostatak adekvatnog i pristupačnog oblika javnog prevoza.
22. Države ugovornice takođe treba da izveštavaju o merama koje su preduzele da bi obezbedile dostupnost kvalitetnim uslugama zdravstvene zaštite, na primer, tako što će ih učiniti dostupnim ženama. Dostupne usluge su one koje se pružaju na način koji obezbeđuje da žena sama, na osnovu detaljnih informacija, pristane na lečenje ili učešće u medicinskom istraživanju, koje poštuje njeno dostojanstvo, garantuje joj poverljivost i uzima u obzir njene potrebe i planove. Države ugovornice ne bi trebalo da dozvole bilo kakav oblik prinude, kao što je sterilizacija bez pristanka žene, obavezno testiranje zaraženosti bolestima koje se prenose seksualnim odnosom ili obavezan test trudnoće kao uslov za zaposlenje, jer se ovakvim postupcima krše prava žena na dostojanstvo i na slobodan pristanak na osnovu raspoloživih informacija.

23. Države ugovornice treba u svojim izveštajima da navedu koje su mere preduzele da obezbede blagovremenu dostupnost niza usluga vezanih za planiranje porodice i za seksualno zdravlje uopšte. Posebnu pažnju je potrebno pridati zdravstvenom obrazovanju adolescenata, koje treba da obuhvata informisanje i pružanje saveta o svim metodama planiranja porodice.³⁶
24. Komitet je zabrinut zbog stanja u oblasti zdravstvene zaštite starijih žena, ne samo zbog toga što žene često žive duže nego muškarci i imaju veće izgleda da pate od bolesti koje dovode do hendikepa ili od degenerativnih hroničnih bolesti, kao što su osteoporoza i demencija, već i zbog toga što se one često brinu o svojim starijim supružnicima. Stoga države ugovornice treba da preduzmu odgovarajuće mere kako bi starijim ženama učinile dostupnim zdravstvene usluge vezane za hendikepiranost i nemoć koje su posledica starenja.
25. Nemoćne i hendikepirane žene svih starosnih doba često imaju fizičkih teškoća u korišćenju zdravstvenih usluga. Žene sa mentalnim oboljenjima su u naročito teškom položaju, iako načelno postoji razumevanje za činjenicu da su žene u nesrazmerno većoj meri podložne velikom broju mentalnih oštećenja zbog diskriminacije među polovima, nasilja, siromaštva, oružanih sukoba, proterivanja i drugih oblika društvene nepravde. Države ugovornice treba da preduzmu odgovarajuće mere kako bi obezbedile da zdravstvene službe vode računa o nemoćnim ženama i da poštuju njihova ljudska prava i dostojanstvo.

Čl. 12 (2)

26. U izveštajima takođe treba da se navede koje su mere države ugovornice preduzele da bi ženama obezbedile pružanje odgovarajućih usluga oko trudnoće, perioda neposredno nakon porođaja i kasnije. Treba takođe da se dostave podaci o tome koliko su ove mere smanjile stepen smrtnosti i obolelosti među majkama uopšte, posebno kada je reč o osetljivim društvenim grupama, regionima i zajednicama.
27. Države ugovornice treba u izveštajima da navedu na koji način obezbeđuju pružanje besplatnih usluga, tamo gde je to neophodno, kako bi se ženama omogućilo bezbedno održavanje trudnoće, porođaj i period neposredno nakon porođaja. Mnoge žene su izložene riziku od smrti ili trajnih oštećenja usled raznih komplikacija uzrokovanih trudnoćom jer nemaju materijalnih sredstava da obezbede sebi neophodne usluge, u koje spadaju pomoć pre porođaja, tokom i nakon porođaja. Komitet naglašava da je dužnost država ugovornica da ženama obezbede pravo na bezbedno materinstvo i na hitnu medicinsku pomoć kod porođaja, i da za ove usluge odrede najveći mogući iznos u okviru novčanih sredstava koja su im na raspolaganju.

Ostali relevantni članovi Konvencije

28. Komitet poziva države ugovornice da, u pripremanju izveštaja o merama koje su preduzele po osnovu čl. 12, uoče međusobnu povezanost ovog člana i drugih članova koji se tiču zdravlja žena. U ove članove spadaju: čl. 5(b), koji nalaže da države ugovornice obezbede da se u porodično vaspitanje uključi i pravilno shvatanje materinstva kao društvene uloge; čl. 10, koji državam ugovornicama nalaže da obezbede jednak pristup obrazovanju za muškarce i žene, što bi

³⁶ Zdravstveno obrazovanje adolescenata bi trebalo da obuhvata, između ostalog, rodnu ravnopravnost, nasilje, prevenciju seksualno prenosivih bolesti i obrazovanje o reproduktivnim i seksualnim pravima.

trebalo da omogući ženama da spremnije traže zdravstvenu zaštitu i da smanji učestalost napuštanja obrazovnih ustanova kod učenica i studentkinja, koja je često posledica prevremene trudnoće; čl. 10(h), koji zahteva da države ugovornice stave ženama i devojčicama na raspolaganje tokom obrazovanja specifične informacije koje će pomoći da se obezbedi zdravlje i dobrobit porodice, uključujući tu i informacije i savete o planiranju porodice; čl. 11, koji se posebno bavi zaštitom zdravlja i bezbednosti žene u radnim uslovima, što obuhvata brigu o reproduktivnoj funkciji žene, posebnu zaštitu od obavljanja štetnih vrsta poslova tokom trudnoće i obezbeđivanje plaćenog porodijskog bolovanja; čl. 14, st. 2(b), koji zahteva od država ugovornica da ženama iz ruralnih sredina obezbedi pristup adekvatnom obliku zdravstvene zaštite, uključujući informacije, savete i usluge pomoći oko planiranja porodice; odeljak (h) istog stava, koji države ugovornice obavezuje da preduzmu sve odgovarajuće mere kako bi obezbedile neophodne uslove života, pre svega smeštaj u odgovarajućoj kući, postojanje sanitarija, električnih instalacija i vode, prevoza i komunikacije, što je od velikog značaja u sprečavanju bolesti i unapređenju standarda zdravstvene zaštite; i čl. 16., st. 1(e), koji zahteva od država ugovornica da obezbede ženama ista prava kao i muškarcima u pogledu slobodnog i odgovornog odlučivanja o broju dece i vremenskom razmaku između porođaja, i da im budu dostupne informacije, odgovarajuće obrazovanje i sredstva koja će im omogućiti da ta prava koriste. Čl. 16, st. 2 zabranjuje veridbu i venčanje dece, važan faktor u sprečavanju fizičkih i emocionalnih oštećenja koje nastaju kod prerano rađene dece.

Preporuke za delovanje vlasti

29. Države ugovornice treba da sprovedu u delo sveobuhvatnu nacionalnu strategiju za poboljšanje zdravlja žena. Ovim treba obuhvatiti intervencije čiji je cilj kako sprečavanje tako i lečenje bolesti i stanja koja štetno deluju na žene. Ove mere treba da predstavljaju reakciju na nasilje nad ženama i treba da obezbede da sve žene imaju potpun pristup čitavom nizu visokokvalitetnih i materijalno dostupnih oblika zdravstvene zaštite, među koje spada i briga o polnom zdravlju i o reprodukciji.
30. Države ugovornice treba da odrede adekvatna budžetska, kadrovska i administrativna sredstva kako bi obezbedile da se za očuvanje zdravlja žena izdvoji odgovarajući deo celokupnog budžeta za zdravstvo, jednak delu određenom za muškarce, ali uz prihvatanje različitih zdravstvenih potreba žena i muškaraca.
31. Države ugovornice takođe treba da:
 - (a) Pitanje rodne ravnopravnosti stave u centar svih programa i politika koje se odnose na zdravlje žena i da uključe žene u procese planiranja, sprovođenja i nadgledanja takvih politika i programa, kao i u proces pružanja zdravstvenih usluga ženama;
 - (b) Obezbede uklanjanje svih prepreka koje ženama onemogućavaju pristup službama za zaštitu zdravlja, kao i pristup odgovarajućem obrazovanju i informacijama, između ostalog i u oblasti zaštite seksualnog i reproduktivnog zdravlja; posebno treba da obezbede sredstva za programe namenjene adolescentima u cilju sprečavanja i lečanja bolesti koje se prenose seksualnim putem, uključujući i HIV/AIDS;
 - (c) Postave kao prioritetan zadatak sprečavanje neželjene trudnoće uvođenjem odgovarajućeg obrazovanja o seksu i planiranju porodice i da smanje stopu

- smrtnosti majki tako što će pružati bezbednu pomoć u materinstvu i pre porođaja. Čim bude moguće, potrebno je izmeniti zakone koji predviđaju da je abortus krivično delo, kako bi se ukinule kaznene mere za žene koje se podvrgavaju abortusu;
- (d) Nadziru pružanje usluga zdravstvene zaštite ženama od strane javnih, nevladinih i privatnih organizacija, kako bi obezbedile jednaku dostupnost svih ovih vidova pomoći i isti kvalitet usluga;
 - (e) Zahtevaju od svih medicinskih službi da poštuju prava žena, uključujući pravo na samostalnost, privatnost, poverljivost, pristanak na osnovu dostupnih informacija i slobodu izbora;
 - (f) Obezbede da obrazovni programi zdravstvenih radnika sadrže sveobuhvatne, obavezne kurseve o zdravlju i pravima žena, posebno o nasilju zasnovanom na razlikovanju između polova.

Trideseto zasedanje (2004.)
Opšta preporuka br. 25: Član 4, stav 1
Konvencije (Posebne privremene mere)

I. Uvod

1. Na svom dvadesetom zasedanju (1999.), Komitet za eliminisanje diskriminacije žena odlučio je da u skladu s članom 21 Konvencije detaljnije izradi opštu preporuku u vezi s članom 4, stav 1 Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena. Ova nova opšta preporuka trebalo bi da se nadoveže, *inter alia*, na ranije opšte preporuke, uključujući opšte preporuke br. 5 o posebnim privremenim merama (sedmo zasedanje, 1988.), br. 8 o primeni člana 8 Konvencije (sedmo zasedanje 1988.) i br. 23 o ženama u javnom životu (šesnaesto zasedanje, 1997.), kao i na izveštaje država članica o primeni Konvencije i na zaključne komentare Komiteta na ove izveštaje.
3. Komitet želi da, uz pomoć ovih opštih preporuka, pojasni prirodu i značenje člana 4, stava 1, a u nameri da pomogne i omogući njegovu punu primenu od strane država članica pri implementaciji Konvencije. Komitet podstiče države članice da prevedu ovu opštu preporuku na nacionalne i lokalne jezike, te da je, u što većem obimu, distribuiraju zakonodavnim, izvršnim i sudskim vlastima, uključujući njihove administrativne strukture, kao i civilnom sektoru uključujući medije, akademske institucije, udruženja i institucije za ljudska prava i ženska prava.

II. Istorijat: svrha i smisao Konvencije

3. Konvencija je dinamičan instrument. Od usvajanja Konvencije 1979. godine, Komitet je, zajedno s ostalim učesnicima na nacionalnom i međunarodnom nivou, progresivnim tumačenjem doprineo boljem pojašnjavanju i razumevanju suštine članova Konvencije, kao i specifične prirode diskriminacije žena i instrumenata za sprečavanje takve diskriminacije.
4. Obim i značenje člana 4, stav 1 trebalo bi shvatiti u kontekstu svrhe i smisla same Konvencije, a to je eliminisanje svih oblika diskriminacije žena, u cilju postizanja *de iure* i *de facto* jednakosti žena s muškarcima u uživanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Države članice koje su potpisale Konvenciju imaju zakonsku obavezu da poštuju, štite, promovišu i obezbede pravo na nediskriminaciju žena, kao i da omoguće razvoj i usavršavanje žena kako bi poboljšali njihov položaj do nivoa kako *de jure* tako i *de facto* jednakosti s muškarcima.
5. Konvencija ide dalje od koncepta diskriminacije koji je korišćen u mnogim unutrašnjim i međunarodnim pravnim standardima i normama. Iako ovi standardi i norme zabranjuju diskriminaciju na osnovu polne pripadnosti i štite podjednako i muškarca i ženu od postupanja zasnovanog na proizvoljnom, nepravičnom i /ili neopravdanom razlikovanju, Konvencija se fokusira na diskriminaciju žena, podvlačeći činjenicu da su žene patile i nastavljaju da pate, jer su podvrgnute raznim oblicima diskriminacije samo zato što su žene.

6. Zajedničko isčitavanje članova od 1 do 5 i člana 24, koji čine opšti okvir tumačenja za sve materijalne odredbe Konvencije, ukazuje na to da su tri obaveze ključne u naporima država članica da eliminišu diskriminaciju žena. Ove obaveze moraju biti primenjene na dopunski način i moraju se protezati izvan čisto formalno pravne obaveze jednakog tretiranja muškaraca i žena.
7. Prva obaveza država članica jeste da onemogući postojanje direktne ili indirektno¹ diskriminacije žena u njihovim pravima, i da obezbedi zaštitu od diskriminacije od strane javnih vlasti, pravosuđa, organizacija, preduzeća ili privatnih lica – kako u javnoj tako i u privatnoj sferi - postojanjem kompetentnih sudova, sankcija i drugih pravnih lekova. Druga obaveza država članica jeste poboljšanje *de facto* položaja žena putem konkretne i efikasne politike i programa. Treća obaveza država članica je koncentrisanje na rasprostranjene odnose među rodovima², i tvrdokornost stereotipa o rodovima koji imaju uticaja na položaj žene ne samo kroz individualne postupke pojedinaca, već i kroz zakone i pravne i društvene strukture i institucije.
8. Po mišljenju Komiteta, da bi se postigla ženina *de facto* jednakost s muškarcem, koju Komitet tumači kao suštinsku jednakost, nije dovoljan čisto formalan ili pragmatičan pristup. Dalje, Konvencija nalaže da ženama bude omogućena jednaka startna pozicija, kao i da budu osnažene podsticajnim okruženjem kako bi postigle jednakost rezultata. Nije dovoljno ženama garantovati tretman koji je identičan onome koji imaju muškarci. Naprotiv, u obzir se moraju uzeti biološke, društvene i kulturne razlike. Pod određenim okolnostima, traži se upravo različit tretman žena i muškaraca kako bi se prevazišle ove razlike. Stremljenje ka suštinskoj jednakosti takođe podrazumeva efikasnu strategiju, osmišljenu tako da se prevaziđe nedovoljna zastupljenost žena, kao i nejednaka raspodela sredstava i moći između žene i muškarca.
9. Jednakost rezultata jeste logična posledica *de facto* ili suštinske jednakosti. Ovi rezultati mogu biti kvantitativni ili kvalitativni po svojoj prirodi; to bi značilo da žene uživaju svoja prava u različitim oblastima u približno jednakom broju kao muškarci, dostižući isti nivo prihoda, zatim jednakost u donošenju odluka i političkom uticaju, kao i da žene uživaju slobodu bez nasija.
10. Sve dok se protiv fundamentalnih uzroka diskriminacije žena i njihove nejednakosti ne preduzmu efikasne mere, položaj žena neće se poboljšati. Živote žena i muškaraca treba analizirati na odgovarajući, kontekstualan način, te usvojiti mere u cilju prave transformacije životnih mogućnosti, institucija i sistema kako oni više ne bi bili ukorenjeni u istorijski determinisane muške paradigme vlasti i moći, i u prevaziđene životne matrice.
11. Ženske biološki uslovljene stalne potrebe i iskustva treba razlikovati od ostalih potreba koje mogu biti rezultat prošle ili sadašnje diskriminacije žena od strane individualnih činilaca, dominantne rodne ideologije ili rezultat manifestacija ove diskriminacije u društvenim i kulturnim strukturama i institucijama. Kako se budu preduzimali koraci ka eliminaciji diskriminacije žena, neke ženske potrebe će se menjati ili će nestajati, ili će, pak, postati zajedničke potrebe i muškarca i žene. Zato je neophodan neprekidan monitoring zakona, programa i prakse usmerenih ka postizanju ženske *de facto* ili suštinske jednakosti, kako bi se izbeglo produžavanje različitog tretmana muškarca i žene ,koji možda više ne bi bio potreban.

12. Izvesne grupe žena, pored toga što su izložene diskriminaciji usled toga što su žene, mogu biti izložene i mnogostrukim drugim oblicima diskriminacije na osnovu drugih osnova kao što su rasa, etnički ili verski identitet, hendikepiranost, starosna dob, klasa, kasta i drugi. Ovakva diskriminacija može imati prevashodan uticaj na ovu grupu žena, ili može uticati do različitog stepena i na različite načine nego što utiče na muškarce. Neke države članice će morati da preduzmu određene privremene posebne mere kako bi eliminisale ovakvu mnogostruku formu diskriminacije žena i njen kumulativno negativan uticaj na žene.
13. Kao dodatak Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, ostali međunarodni instrumenti za ljudska prava i prateći dokumenti koji su usvojeni u sistemu Ujedinjenih nacija sadrže odredbe o posebnim privremenim merama u cilju postizanja jednakosti. Ove mere su predstavljene različitom terminologijom kao što se i značenje i tumačenje datih mera takođe razlikuje. Komitet se nada da će predstavljene opšte preporuke na član 4, stav 1 doprineti budućem pojašnjavanju terminologije.³
14. Konvencija se ciljano bavi diskriminatornim dimenzijama prošlih i sadašnjih društvenih i kulturnih konteksta koji sprečavaju žene u uživanju njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Konačni cilj jeste eliminacija svih oblika diskriminacije žena, uključujući eliminaciju uzroka i posledica njihove *de facto* ili suštinske nejednakosti. Primena privremenih specijalnih mera u skladu s Konvencijom jeste jedan od načina za ostvarenje *de facto* ili suštinske jednakosti za žene, pre nego izuzetak od normi o zabrani diskriminacije i jednakosti.

III. Značenje i obim privremenih posebnih mera u Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena

Član 4, stav 1

Usvajanje posebnih privremenih mera od strane država članica koje imaju za cilj da ubrzaju postizanje *de facto* ravnopravnosti između muškaraca i žena, ne smatra se diskriminacijom kako je definisana u ovoj Konvenciji, niti sme prouzrokovati nastavak primene nejednakih ili različitih merila; ove mere će prestati da važe kada se postigne cilj da se svima pruže jednake mogućnosti i tretman.

Član 4, stav 2

Usvajanje privremenih posebnih mera od strane država članica, uključujući i mere sadržane u ovoj Konvenciji, čiji je cilj zaštita materinstva, ne smatra se diskriminacijom.

A. Odnos između stava 1 i 2 u članu 4

15. Postoji očigledna razlika između funkcije posebnih mera u članu 4 stav 1, i onih u stavu 2. Cilj člana 4, stav 1 jeste da ubrza poboljšavanje položaja žena kako bi se postigla njihova *de facto* ili suštinska jednakost s muškarcima, kao i da utiče na strukturne, društvene i kulturne promene neophodne za ispravljanje prošlih i sadašnjih oblika i efekata diskriminacije žena, kao i da im obezbedi kompenzaciju. Ove mere imaju privremeni karakter.
16. Član 4, stav 2 omogućava neidentičan tretman žena i muškaraca uzimajući u obzir njihove biološke razlike. Ove mere imaju trajni karakter, barem dok ne

nastupi naučni i tehnološki napredak o kome govori član 11, stav 3, kojim će se obezbediti njihovo ponovno razmatranje.

B. Terminologija

17. *Travaux préparatoires* Konvencije koristi različite termine kako bi opisao "posebne privremene mere" sadržane u članu 4, stav 1. Sam Komitet je koristio različite termine u svojim ranijim opštim preporukama. Države članice često izjednačavaju "posebne mere" u njihovom korektivnom, kompenzacionom i promotivnom smislu s terminima "afirmativna akcija", "pozitivno delovanje", "pozitivne mere", "obrnuta diskriminacija", i "pozitivna diskriminacija". Ovi termini se pojavljuju kao posledica diskusija i prakse u različitim nacionalnim kontekstima⁴. U ovoj opštoj preporuci, a u skladu sa svojom praksom prilikom ispitivanja izveštaja država članica, Komitet isključivo upotrebljava termin "posebne privremene mere", kako je i navedeno u članu 4, stav 1.

C. Ključni elementi člana 4, stav 1

18. Mere koje se preduzimaju od strane država članica na osnovu člana 4, stav 1, treba da imaju za cilj da ubrzaju ravnopravno učešće žena u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj sferi života. Komitet ne gleda na primenu ovih mera kao na izuzetak od odredbe o zabrani diskriminacije, već podvlači činjenicu da posebne privremene mere predstavljaju deo neophodne strategije koju države članice usmeravaju ka postizanju *de facto* ili suštinske ravnopravnosti žene i muškarca u uživanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Iako primena posebnih privremenih mera često ispravlja posledice diskriminacije žena u prošlosti, obaveza država članica, prema Konvenciji, da poboljšaju položaj žena do *de facto* ili suštinske ravnopravnosti s muškarcima, postoji nezavisno od bilo kakvog dokaza da li je diskriminacije u prošlosti bilo ili ne. Komitet smatra da države članice koje su usvojile ili primenjuju ovakve mere iz Konvencije ne vrše diskriminaciju muškaraca.
19. Države članice moraju napraviti jasnu razliku između posebnih privremenih mera prema članu 4, stav 1, kojima se ubrzava postizanje konkretnog cilja *de facto* ili suštinske ravnopravnosti žena, i ostalih opštih socijalnih politika i propisa usvojenih u cilju poboljšanja položaja žene ili ženskog deteta. Nisu sve mere, koje potencijalno mogu biti ili jesu u korist žene u suštini i privremene posebne mere. Odredbe opšte prirode koje imaju za cilj garantovanje građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava žena i ženske dece, usvojenih s namerom da im pruže dostojanstven život bez diskriminacije, ne mogu se smatrati posebnim privremenim merama.
20. Član 4, stav 1, eksplicitno ističe privremenu prirodu ovih posebnih mera. Ove mere ne bi trebalo smatrati zauvek neophodnim, iako se bez obzira na značenje reči privremeno, mogu primenjivati u dužem vremenskom periodu. Trajanje privremenih posebnih mera biće određeno njihovim funkcionalnim rezultatom kao odgovorom na određeni problem i neće biti predeterminisano protokom određenog vremena. Privremene posebne mere moraju biti prekinute kada je njihov željeni cilj ostvaren i traje određeno vreme.
21. Termin "posebne" iako u skladu s problematikom ljudskih prava, takođe mora biti pažljivo objašnjen. Njegova primena ponekad predstavlja žene i ostale grupe koje su predmet diskriminacije kao slabe i ranjive i kojima su potrebne posebne mere

kako bi mogle da učestvuju i da se takmiče u društvu. Međutim, pravo značenje reči "posebne" u kontekstu člana 4, stava 1, jeste da su ove mere planirane da služe posebnom cilju.

22. Termin "mere" podrazumeva veliki broj zakonodavnih, izvršnih, administrativnih i drugih dokumenata, politika i prakse, kao što su: informativni programi i programi podrške, raspodela i preraspodela resursa, preferencijalni tretman, ciljano regrutovanje, zapošljavanje i napredovanje u službi i sistem kvota. Izbor „mere“ zavisice od konteksta u kome se član 4, stav 1 primenjuje i od specifičnog cilja koji pokušava da se ostvari.
23. Usvajanje i implementacija posebnih privremenih mera može dovesti do diskusija o kvalifikacijama ili zaslugama grupe ili pojedinaca na koje se mere odnose, i do protivljenja uvođenju olakšica za navodno slabije kvalifikovane žene u odnosu na muškarce u oblastima kao što su politika, obrazovanje i zapošljavanje. Pošto posebne privremene mere imaju za cilj postizanje *de facto* ili suštinske jednakosti, pitanja kvalifikacija i zasluga, posebno u oblasti zapošljavanja u javnom i privatnom sektoru, moraju biti pažljivo razmotrena sa stanovišta rodne pripadnosti, s obzirom da su normativno i kulturološki determinisana. Za postavljanje, selekciju ili izbor na javne ili političke funkcije, važnu ulogu mogu igrati i drugi faktori osim kvalifikacija i zasluga, uključujući primenu principa demokratske pravičnosti i izbora birača.
24. Član 4, stav 1, kada se čita u kombinaciji s članovima 1, 2, 3, 5 i 24, mora biti implementiran u vezi s članovima 6 i 16, koji određuju da države članice „moraju preduzeti sve raspoložive mere“. Dakle, Komitet smatra da su države članice obavezne da usvoje i primene posebne privremene mere prilikom tumačenja bilo kog od navedenih članova, ukoliko se takve mere pokažu kao neophodne ili odgovarajuće u cilju ubrzanog postizanja *de facto* ili suštinske ravnopravnosti žena.

IV. Preporuke za države članice

25. Izveštaji država članica treba da sadrže informacije o usvajanju ili nepostojanju posebnih privremenih mera u skladu s članom 4, stav 1 Konvencije, a bilo bi poželjno, kako ne bi došlo do zabune, da države članice upotrebljavaju termin „posebne privremene mere“.
26. Države članice moraju napraviti jasnu razliku između posebnih privremenih mera kojima se ubrzava postizanje konkretnog cilja *de facto* ili suštinske jednakosti žena, i ostalih opštih socijalnih politika usvojenih i primenjenih u cilju poboljšanja položaja žene ili ženskog deteta. Države članice moraju imati na umu da se svaka mera, koja potencijalno može biti ili jeste povoljna za položaj žene, ne može kvalifikovati kao privremena posebna mera.
27. Kada primenjuju posebne privremene mere kako bi ubrzali postizanje *de facto* ili suštinske jednakosti žena, države članice bi trebalo da analiziraju položaj žena u svim sferama života, kao i u specifičnim, ciljanim oblastima. One bi trebalo da procene potencijalni uticaj posebnih privremenih mera na pojedinačni cilj u okviru unutrašnjeg konteksta, te da usvoje one posebne privremene mere koje smatraju za najprikladnije u cilju ubrzanog postizanja *de facto* ili suštinske jednakosti žena.

28. Države članice treba da objasne zašto su odabrale baš tu, a ne neku drugu vrstu mera. Objašnjenje zašto su odabrale određenu vrstu mera trebalo bi da sadrži i opis aktuelne životne situacije žena, uključujući uslove i uticaje koji kreiraju njihov život i mogućnosti – ili one situacije koje utiču na posebnu grupu žena koje su izložene višestrukim oblicima diskriminacije – i čiji položaj država članica upravo primenom ovih posebnih privremenih mera namerava da poboljša na ubrzani način. U isto vreme, razlikovanje ovih mera i opštih mera i napora da se poboljša položaj žene, mora da bude jasno objašnjeno.
29. Država članica mora pružiti adekvatno objašnjenje eventualnog nepreduzimanja posebnih privremenih mera. Taj neuspeh država ne može pravdati jednostavnim pozivanjem na nemogućnost izglasavanja ili karakterisati uticajem nadmoćnog tržišta ili vladajućih političkih snaga prisutnih u privatnom sektoru, privatnim organizacijama ili političkim partijama. Države članice moraju imati na umu da član 2 Konvencije, koji mora biti tumačen u kombinaciji sa svim ostalim članovima, nameće odgovornost državi članici za delovanje upravo ovih njenih učesnika.
30. Izveštavanje država članica o posebnim privremenim merama može se zasnivati na nekoliko članova Konvencije. Prema članu 2, države članice su pozvane da izveštavaju o pravnim i ostalim osnovima za uvođenje ovih mera, kao i da pruže objašnjenje o izboru upravo određenog pristupa. Države članice su, dalje, pozvane da pruže detalje o svakoj zakonodavnoj aktivnosti u vezi s posebnim privremenim merama, a posebno da li se zakonodavstvom obezbeđuje obavezujuća ili dobrovoljna priroda posebnih privremenih mera.
31. Države članice treba da uvedu odredbe koje dozvoljavaju usvajanje ovakvih posebnih privremenih mera u svoje ustave ili domaće zakonodavstvo. Komitet podseća države članice da zakonodavni akti, kao što su sveobuhvatni propisi o zabrani diskriminacije, o podjednakim mogućnostima ili izvršnim odlukama o ravnopravnosti žena, mogu pružiti smernice o tome koje privremene posebne mere treba primeniti kako bi se postigao željeni cilj, ili ciljevi, u određenim oblastima. Ove smernice mogu, takođe, biti sadržane u posebnom zakonskom okviru u vezi sa zapošljavanjem ili obrazovanjem. Relevantno zakonodavstvo o zabrani diskriminacije i posebnim privremenim merama treba da obuhvati i državne činioce i privatne organizacije i kompanije.
32. Komitet skreće pažnju državama članicama na činjenicu da se posebne privremene mere takođe mogu zasnivati na uredbama, političkim direktivama i/ili administrativnim smernicama koje su formulisane i usvojene od strane nacionalnih, regionalnih ili lokalnih vladinih izvršnih tela kako bi pokrili sektore javnog zapošljavanja i obrazovanja. Ove privremene posebne mere mogu uključivati javne službe, sferu politike i privatne sektore obrazovanja i zapošljavanja. Komitet dalje skreće pažnju državama članicama da ove mere mogu biti predmet pregovora između društvenih partnera u javnom ili privatnom sektoru zapošljavanja, kao i da ih na dobrovoljnoj bazi mogu primenjivati javne ili privatne kompanije, organizacije, institucije i političke partije.
33. Komitet podseća da akcioni plan za privremene posebne mere mora biti osmišljen, primenjen i naknadno evaluiran u okviru unutrašnjeg konteksta, nasuprot specifične prirode problema koji se ovde pokušava rešiti. Komitet

preporučuje da ga države članice u svojim izveštajima detaljno informišu o svakom akcionom planu koji je usmeren ka stvaranju povoljnije klime za žene, prevazilaženju njihove nedovoljne zastupljenosti u određenim oblastima, u preraspodeli resursa i vlasti, i/ili u pokretanju institucionalnih promena, a radi prevazilaženja ranije ili postojeće diskriminacije i ubrzanog ostvarenja *de facto* ravnopravnosti. Izveštaji takođe moraju da objasne da li navedeni akcioni planovi razmatraju moguće nenamerne negativne prateće efekte pomenutih mera, kao i posebne aktivnosti zaštite žena od takvih efekata. Države članice, nadalje, moraju u svojim izveštajima opisati rezultate privremenih posebnih mera i oceniti uzroke njihovog eventualnog neuspeha.

34. U članu 3, države članice su pozvane da izveste o instituciji/institucijama koje su odgovorne za osmišljavanje, implementaciju, nadgledanje sprovođenja i evaluaciju ovih privremenih posebnih mera. Ova odgovornost može biti poverena postojećim ili osmišljenim domaćim institucijama, kao što su ministarstva za položaj žena, odeljenja za položaja žene pri ministarstvima ili predsedništvima, ombudsmeni, sudovima ili ostalim telima javne ili privatne prirode koja imaju mandat da izrade određene programe, nadgledaju njihovo sprovođenje i evaluiraju njihov krajnji uticaj i rezultat. Komitet preporučuje da države članice obezbede ženama uopšte, a posebno osetljivim ženskim grupama, da uzmu učešće u kreiranju, implementaciji i evaluaciji ovih programa. Posebno se preporučuje saradnja i savetovanje sa civilnim sektorom i nevladinim organizacijama koje predstavljaju različite ženske grupacije.
35. Komitet ponovo skreće pažnju na Opštu preporuku br. 9 o statističkim podacima u vezi s položajem žena, i preporučuje da države članice pruže odgovarajuće statističke podatke prikazane odvojeno za različite polove, kako bi se mogao proceniti napredak ka željenoj *de facto* ili suštinskoj ravnopravnosti, kao i efikasnost privremenih posebnih mera.
36. Države članice su pozvane da izveste o vrsti privremenih posebnih mera koje su preduzete u određenim oblastima u odnosu na odgovarajući član/članove Konvencije. Izveštavanje u vezi s određenim članom/članovima trebalo bi da sadrži napomene o konkretnim ciljevima i zadacima, vremenskom održavanju aktivnosti, razlozima zbog kojih su odabrane baš te određene mere, koracima kako bi se ženama omogućio pristup ovim merama, kao i o instituciji odgovornoj za nadzor sprovođenja i napredak. Od država članica se, takođe, očekuje da predoče koliki broj žena je obuhvaćen ovim merama, koliko njih će, zahvaljujući privremenim posebnim merama, dobiti pristup ka i participirati u određenoj oblasti, ili da naznače na koliki broj žena i u kom vremenskom roku imaju nameru da redistribuiraju određenu količinu sredstava i moći.
37. Komitet podseća na Opšte preporuke br. 5, 8 i 23, kojima se preporučuje primena privremenih posebnih mera u oblasti obrazovanja, privrede, politike i zapošljavanja, zatim u oblastima u kojima žene predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou ili učestvuju u radu međunarodnih organizacija, kao i u oblastima političkog i javnog života. Države članice treba da pojačaju napore u okviru svog domaćeg konteksta, posebno u svim aspektima i na svim nivoima obrazovanja, kao i u svim aspektima i na svim nivoima obuke, zapošljavanja i zastupanja u javnom i političkom životu. Komitet takođe podseća da u svim oblastima, a naročito u oblasti zdravstva, države članice moraju da načine pažljivu razliku između mera koje su tekućeg i trajnog karaktera od onih koje su privremenog karaktera.

38. Države članice moraju imati na umu da bi privremene posebne mere trebalo usvojiti kako bi se ubrzala promena i suzbijanje prakse u kulturi i stereotipnih stavova i ponašanja kojima se žene diskriminišu ili njihov položaj unazađuje. Privremene posebne mere bi trebalo, takođe, implementirati u oblasti kredita i zajmova, sporta, kulture i rekreacije, i u domenu pravne svesti. Tamo gde je neophodno, ove mere treba posebno usmeriti prema ženama koje su izložene mnogostrukoj diskriminaciji, uključujući i žene sa sela.
39. Iako primena posebnih privremenih mera možda nije moguća u odnosu na sve članove Konvencije, Komitet preporučuje da se njihovo usvajanje razmotri uvek kada je u pitanju ubrzani pristup ravnopravnoj participaciji, s jedne strane, i ubrzana preraspodela moći i sredstava, s druge strane, kao i u situacijama kada je očigledno da su ove mere neophodne i najprikladnije u datim okolnostima.

Napomene

¹ Indirektna diskriminacija se javlja i kada su zakoni, politika ili programi zasnovani na naizgled rodno-neutralnim kriterijumima, a u svojoj suštini imaju štetan uticaj na žene. Rodno-neutralni zakoni, politika i programi mogu nenamerno produžiti konsekvence ranije diskriminacije. Oni mogu nenamerno biti modelirani prema muškom životnom stilu te, posledično, mogu potpuno zanemariti aspekte ženskog životnog iskustva koji se u mnogome razlikuje od iskustva muškarca. Ove razlike mogu nastati usled stereotipnih očekivanja, stavova i ponašanja prema ženi koji su zasnovani na biološkim razlikama između muškarca i žene. Razlike takođe mogu nastati i kao rezultat opšteprisutne podređenosti žene muškarcu.

² "Rod se definiše kao socijalno značenje koje je određeno biološkim razlikama u polovima. To je ideološki i kulturni konstrukt, ali se takođe pojavljuje unutar oblasti materijalne prakse; u obrtu, rod utiče na konačne rezultate ove prakse. On utiče na preraspodelu resursa, bogatstva, zaposlenja, donošenja odluka i političke moći kao i uživanja prava i privilegija kako u okviru porodice, tako i u okviru javnog života. Uprkos varijacijama koje nastaju u raznim kulturama ili protokom vremena, rodni odnosi u celom svetu i dalje rezultiraju asimetrijom moći između muškaraca i žena kao sveprisutnim atributom. I tako, rod predstavlja socijalni faktor raslojavanja, koji je u ovom smislu sličan ostalim faktorima raslojavanja kao što su rasa, klasa, etnička pripadnost, seksualno opredeljenje ili starosna dob. Pomaže nam da razumemo socijalni sastav rodni identiteta kao i nejednaku strukturu vlasti koja čini osnovu odnosa među polovima. 1999. *Svetski izveštaj o ulozi žena u razvoju*, Ujedinjene Nacije, Njujork, 1999. str. ix (1999 *World Survey on the Role of Women in Development, United Nations, New York, 1999, page ix*).

³ Pogledati, na primer, Međunarodnu konvenciju o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije, koja ovlašćuje države na preduzimanje privremenih posebnih mera. Praksa organa koji nadziru implementaciju ugovora, uključujući Komitet za eliminisanje rasne diskriminacije, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava i Komitet za ljudska prava, pokazuje da ova tela smatraju da je primena privremenih posebnih mera obavezna kako bi se postigla svrha određenih ugovora. Konvencije usvojene pod pokroviteljstvom Međunarodne organizacije rada i različiti dokumenti Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) takođe izričito (eksplicitno) ili prećutno (implicitno) predviđaju ovakve mere. Podkomisija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava razmatrala je ovo pitanje i postavila Specijalnog izvestioca koji će pripremiti izveštaje za njeno dalje razmatranje i delovanje. Komisija za položaj žena je 1992. ponovo razmotrila upotrebu privremenih posebnih mera. Zaključni dokumenti usvojeni od strane Svetskih konferencija Ujedinjenih Nacija o ženama, uključujući Platformu za delovanje Četvrte svetske konferencije o ženama 1995., kao i njen follow-up izveštaj iz 2000., upućuju na afirmativnu akciju kao instrument za postizanje *de facto* ravnopravnosti. Upotreba privremenih posebnih mera od strane Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija jeste praktičan primer u oblasti zapošljavanja žena uključujući administrativna uputstva o načinu zapošljavanja, unapređenja i postavljanja žena u Sekretarijat. Ove mere pokušavaju da dostignu cilj od 50/50 rodne distribucije radnih mesta na svim nivoima, a posebno u višim ešalonima vlasti.

⁴ Termin "afirmativna akcija" koristi su u Sjedinjenim Američkim Državama i u mnogobrojnim dokumentima Ujedinjenih nacija, dok se termin "pozitivna akcija" trenutno obilato koristi u Evropi kao i u mnogim dokumentima Ujedinjenih nacija. Međutim, "pozitivna akcija" se, u međunarodnom

humanitarnom pravu, koristi u još jednom kontekstu: da opiše "pozitivnu akciju države", (obaveza države na činjenje, nasuprot obaveze države da se uzdrži od činjenja). Dakle, termin "pozitivna akcija" je dvosmislen utoliko što njegovo značenje nije isključivo ograničeno na posebne privremene mere obuhvaćene članom 4, stav 1 Konvencije. Takođe, termini "obrnuta diskriminacija" i "pozitivna diskriminacija" ocenjeni su od mnogih komentatora kao neprikladni.